

”MÄ LUKI, MÄ EN YMMÄRRÄ”

Luku- ja kirjoitustaidottomien maahan-
muuttajanaisten arjen haasteet ja
selviytymiskeinot

Vedenpää Riikka

Vierikko Sanna

Opinnäytetyö
Marraskuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

VEDENPÄÄ, RIIKKA & VIERIKKO, SANNA:

”Mä luki, mä en ymmärrä”

Luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten arjen haasteet ja selviytymiskei-
not

Opinnäytetyö 68 sivua, joista liitteitä 2 sivua
Marraskuu 2013

Opinnäytetyössä tutkittiin luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten arjen haasteita ja arjessa selviytymistä. Tutkittaviin naisiin kuuluu sekä kotoutujia että kotoutumisajan jo ohittaneita, jotka ovat joko primaari- tai sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomia. Primaarilukutaidottomat eivät osaa lukea tai kirjoittaa millään kielellä, kun taas sekundaarilukutaidottomat osaavat lukea jollain muulla kuin latinalaisella kirjaimistolla, mutta heidän taitonsa eivät riitä nykytietoyhteiskunnallisiin vaatimuksiin. Tutkimustehtävänä oli selvittää, millaisia haasteita luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset kohtaavat arjessaan. Tavoitteena oli myös selvittää, millaisin keinoin he näistä haasteista selviytyvät joko itsenäisesti tai muiden avulla. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena ja aineisto kerättiin käyttämällä teemahaastattelua. Yksilöhaastattelut litteroitiin ja kerätty aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyön tulokset osoittivat haastateltavien kohtaavan arjessaan eniten haasteita erilaisten papereiden ymmärtämisessä, kielen oppimisessa ja yhteydenpidossa eri tahojen kanssa. Riippuvuus muiden avusta on yleistä, ja apua tarvitaan monissa tilanteissa kotona ja kodin ulkopuolella. Kaikkien haastateltavien kohdalla perhe osoittautui merkittävimäksi avuksi arjen keskellä, mutta apua saadaan myös muista sosiaalisista verkostoista. Tuloksista ilmeni suomen kielen oppimisen olevan avainasemassa naisten tulevaisuuden kannalta.

Miehen tultua muuta perhettä vuosia aikaisemmin Suomeen voi eritahtinen kotoutuminen toimia joko naisen kotoutumista hidastavana tai edistävänä tekijänä. Odotukset suomalaisessa yhteiskunnassa eroavat naisten oman kulttuurin odotuksista, mikä aiheuttaa rooliristiriitoja naisille. Kielen opiskelun yhdistäminen omassa kulttuurissa totuttuihin rooleihin asettaa naiset uuteen ja erilaiseen tilanteeseen. Oma suhtautuminen ja asenne uuden oppimiseen ja omaksumiseen nähdään merkittävänä tekijänä luku- ja kirjoitustaidottoman maahanmuuttajanaisten kotoutumisessa. Kielelliset taidot ja sosiaaliset suhteet myös valtaväestöön avaavat maahanmuuttajanaيسille mahdollisuudet yhteiskuntaan sisälle pääsyyn.

Asiasanat: maahanmuuttaja, nainen, lukutaidottomuus, kotoutuminen

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

VEDENPÄÄ, RIIKKA & VIERIKKO, SANNA:

”I read, I do not understand.”

Everyday Challenges and Coping Strategies of Immigrant Women with Illiteracy

Bachelor's thesis 68 pages, appendices 2 pages

November 2013

The purpose was to study challenges and coping in everyday life of immigrant women with illiteracy. The study included immigrant women who were under their integration period and those whose integration period already had passed. They were either primary or secondary illiterate. People with primary illiteracy do not know how to read or write in any language, while secondary illiterate are able to read other than the Latin script language but their skills are not enough for the requirements of modern society. The objective of this study was to explore what kind of challenges the immigrant women with illiteracy face in their everyday lives. The aim was to find out what strategies they use to cope with these challenges, either independently or with the help of the others. The thesis was a qualitative study and the data was collected by using thematic interviews. The data was analyzed by content analysis.

The results showed that the most significant challenges the interviewees faced in everyday life were understanding different kinds of papers, learning the language and communicating with others. Dependence on the help of the others is common, and help is needed in many situations at home and outside the home. The family turned out to be the most significant help in everyday life for everyone, but help is got also from other social networks. The results also showed that learning the Finnish language is a key to improve the future life of the women.

A man of a family can arrive in Finland several years before the rest of the family. In these cases integration has happened in different pace and it can either delay or improve integration of the women. Expectations in Finnish society differ from the culture the women come from and it causes role conflicts. Combining studying and familiar roles of their own culture brings the women to a new situation. Attitude to learning new things in life is seen as significant factor in integration of the immigrant women with illiteracy. Language skills and social relations in the general population enable opportunities for access to the society.

Key words: immigrant, woman, illiteracy, integration

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	MAAHANMUUTTAJANA SUOMESSA	8
	2.1. Maahanmuuttajat suomalaisessa yhteiskunnassa.....	8
	2.1.1 Naiset maahanmuuttajina	10
	2.1.2 Luku- ja kirjoitustaidon merkitys.....	12
3	KOTOUTUMINEN.....	16
	3.1. Kotoutumisen tavoitteet.....	16
	3.2. Valtion kotouttamisohjelma.....	19
	3.2.1 Kotoutumissuunnitelma	19
	3.2.2 Kotoutumiskoulutus	20
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	22
	4.1. Yhteistyötahot.....	22
	4.1.1 Kansainvälinen naisten tapaamispaikka Naistari.....	22
	4.1.2 Luetaan yhdessä -verkosto	23
	4.1.3 Tampereen Aikuiskoulutuskeskus TAKK	23
	4.2. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	24
	4.3. Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu	25
	4.4. Haastateltavien valinta ja aineiston keruu	27
	4.5. Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi.....	31
5	LUKU- JA KIRJOITUSTAITOJEN ARKEA.....	34
	5.1. Taustatietoja.....	34
	5.2. Haasteet.....	35
	5.2.1 Haasteet kotona	35
	5.2.2 Haasteet kodin ulkopuolella.....	36
	5.2.3 Riippuvuus muiden avusta	38
	5.2.4 Kohtaamiset valtaväestön kanssa.....	39
	5.2.5 Yksilölliset haasteet	40
	5.2.6 Uuden kielen omaksuminen ja odotukset yhteiskunnassa	41
	5.3. Selviytymiskeinot	42
	5.3.1 Perhe.....	43
	5.3.2 Sosiaaliset verkostot.....	44
	5.3.3 Arjen apukeinot.....	45
	5.3.4 Viralliset tahot.....	47
	5.3.5 Tulevaisuuteen suuntaaminen	48
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	51
	6.1. Arjen haasteet	51

6.2. Arjen selviytymiskeinot.....	53
7 POHDINTA.....	56
7.1. Eettisyys ja luotettavuus	56
7.2. Ajatuksia opinnäytetyön tuloksista.....	59
7.3. Lopuksi	62
LÄHTEET.....	63
LIITTEET	67
Liite 1. Tutkimushenkilön antama suostumus.....	67
Liite 2. Teemahaastattelurunko	68

1 JOHDANTO

Suomeen muuttaa vuosittain noin 600 aikuista maahanmuuttajaa, joilla on puutteita oman äidinkielen luku- ja kirjoitustaidossa (Tammelin-Laine 2011). Osallisena Suomessa -hankkeen avulla on pyritty kehittämään maahanmuuttajien kokonaisvaltaista kotoutumista Suomeen ja myös luku- ja kirjoitustaidottomat on otettu tämän hankkeen yhdeksi kohdejoukoksi (Pihlaja L., Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen, E-M. & Virtanen, A. 2010, 16). Luku- ja kirjoitustaidottomuus tuo mukanaan monenlaisia haasteita, joita ei tule ajatelleeksikaan suomalaisessa tietoyhteiskunnassa, missä luku- ja kirjoitustaitoa pidetään lähes itsestään selvänä asiana. Miltä tuntuukaan elää yhteiskunnassa, joka on täynnä vieraita merkkejä, joita ei ymmärrä, samalla kun muille niiden ymmärtäminen ja käyttäminen on itsestäänselvyys?

Mikkosen (2005, 64) mukaan luku- ja kirjoitustaidottomat aikuiset ovat hyvin riippuvaisia omista perheenjäsenistään, ja työnhaku ja liikkuminen kodin ulkopuolisessa ympäristössä koetaan haasteelliseksi, jopa mahdottomaksi. Mäkisalo-Ropponen (2012, 24) painottaa vanhempien, erityisesti äitien roolia koko perheen kotoutumisessa. Päädyimme valitsemaan luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset opinnäytetyömme kohderyhmäksi juuri sen takia, että he ovat heterogeenisessä maahanmuuttajien joukossa kaikkein haavoittuvimman ryhmä, joka on vaarassa jäädä palveluiden ulkopuolelle ja syrjäytyä. Olemme sosionomi (AMK) -opintoihin liittyvien työharjoittelujen aikana kohdanneet luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten kotoutumiseen liittyviä erityistarpeita. Tämän kohderyhmän kokemusten esiintuominen on tärkeää.

Tässä opinnäytetyössä käsitellään luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten omia kokemuksia niistä haasteista, joita he suomalaisessa yhteiskunnassa kohtaavat, sekä keinoja, joilla he näistä haasteista selviytyvät jokapäiväisessä elämässään. Aihe on tärkeä, koska tutkimusta luku- ja kirjoitustaidottomien arjen haasteista ja heidän selviytymiskeinoistaan ei ole aikaisemmin tehty. Aihe on myös erittäin ajankohtainen, koska esimerkiksi Osallisena Suomessa -hanke on ottanut luku- ja kirjoitustaidottomien kotoutumisen edistämisen ja kehittämisen yhdeksi tavoitteekseen. Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää millaisia arjen haasteita luku- ja kirjoitustaidoton maahanmuutta-

janainen kohtaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja minkäläisillä keinoilla hän näistä haasteista selviytyy.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tutkia luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten kotoutumista Suomeen. Keskitymme opinnäytetyössämme tutkimaan sitä, minkälaisia haasteita tietoyhteiskunta tarjoaa luku- ja kirjoitustaidottomille maahanmuuttajaisille ja minkälaisia selviytymiskeinoja naisilla arjen haasteista on. Tavoitteenamme on saada luku- ja kirjoitustaidottomien naisten ääni enemmän kuuluviin ja korostaa niitä voimavaroja, joita naisilla on arjesta selviytymisessä. Olemme keränneet tutkimusaineiston haastattelemalla Tampereella asuvia maahanmuuttajanaisia. Haastatellut naiset ovat joko primaari- tai sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomia, eli heillä ei ole koulustausta kotimaastaan ollenkaan tai se on hyvin vähäinen. Tarkoituksena oli, että saamme teemahaastattelujen avulla parhaalla mahdollisella tavalla esiin maahanmuuttajanaisten subjektiivisen näkökulman. Teemahaastattelun kautta pystymme käsittelemään haastateltavien kanssa tätä hyvin arkaakin aihetta.

Maahanmuuttajia koskevan uutisointi on usein hyvin negatiivissävytteistä, yhteiskunnan ajatellessa maahanmuuttajien olevan kotouttamisen kohde ja objekti eri palveluille. Haluamme opinnäytetyömme avulla korostaa luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten selviytymiskeinoja uuden kulttuurin paineessa heidän subjektiivisesta näkökulmastaan. Opinnäytetyömme avulla selvitämme luku- ja kirjoitustaidottomien naisten erilaisia yksilöllisiä kokemuksia arjen keskellä.

2 MAAHANMUUTTAJANA SUOMESSA

2.1. Maahanmuuttajat suomalaisessa yhteiskunnassa

Suomen perustuslain (731/1999) perusoikeudet koskevat myös Suomessa asuvia ulkomaalaisia. Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslaki (17 §) varmistaa oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin: saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Jokaisella on myös oikeus maksuttomaan perusopetukseen (16 §). (Suomen perustuslaki 731/1999.)

Yhdenvertaisuus eri ryhmien kesken, riippumatta rodusta, väristä, uskonnosta, sukupuolesta, poliittisesta tai muusta mielipiteestä tai alkuperästä, on myös kirjoitettu Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen. Sen mukaisesti ketään ei saa syrjiä, ja jokainen yhteiskunnan jäsen on samassa asemassa muihin nähden ja heillä on samanlaiset oikeudet, kuten oikeus perusopetukseen. (United Nations Human Rights 1948.)

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan Suomeen saapunutta muualla syntynyttä henkilöä. Hänellä on joko Suomen kansalaisuus tai muu oleskelulupa. Maahanmuuttajiin lasketaan yleensä myös Suomessa syntyneet toisen sukupolven maahanmuuttajat tai ne kansalaiset, joiden vanhemmista toinen on ulkomaalaistaustainen. (Tilastokeskus 2011.) Maahanmuuttajiksi lasketaan kuitenkin myös takaisin palaavat suomalaiset ja heidän ulkomailla syntyneet jälkeläisensä, vaikka termillä maahanmuuttaja tarkoitetaankin usein vain maahan tulleita ulkomaalaisia (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 33). Vuonna 2010 toisen polven maahanmuuttajia oli noin 28 000 ja toisen vanhemman ollessa ulkomaista alkuperää heitä oli noin 97 000 (Tilastokeskus 2011).

Maahanmuuttajat ovat kuitenkin hyvinkin heterogeeninen ryhmä. Verrattaessa pakolaisleiriltä Suomeen saapunutta luku- ja kirjoitustaidotonta kiintiöpakolaista ja työn perässä tulevaa insinööriä, on ero huima. Täten sana maahanmuuttaja voi pitää sisällään eri us-

kontokuntia, eri kansanryhmiä jne. (Vihreät 2010.) Maahanmuuttajia Euroopan Unionin alueella ovat sekä pakolaiset että EU:n kansalaiset, jotka ovat syystä tai toisesta muuttaneet maasta toiseen, joten kyseessä on yleiskäsite (Ihmisoikeudet.net 2013).

Suomessa maahanmuuttajien määrä on kahden viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt tasaisesti ja kasvun odotetaan jatkuvan. Vuonna 1990 Suomessa oli maahanmuuttajia noin 25 000, mutta vuonna 2011 heidän lukumääränsä oli jo 248 000. Tällä hetkellä maahanmuuttajia on noin 4,6 prosenttia Suomen väestöstä. Yleisimpiä syitä maahanmuuttoon ovat perheen yhdistäminen, työ, opiskelu ja poliittinen turvapaikanhaku. Eniten ihmisiä Euroopan Unionin ulkopuolelta muuttaa Venäjältä, Irakista, Somaliasta ja Kiinasta. (Tilastokeskus 2011.)

Pakolaiseksi luokitellaan henkilö, joka on saanut joltain valtiolta turvapaikan tai kenet YK:n pakolaisjärjestö UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) on todennut pakolaiseksi. Pakolainen on paennut kotimaansa ulkopuolelle, koska hänellä on perusteltu syy pelätä joutua vainotuksi. Pakolaista vainotaan hänen rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, tietyn yhteiskunnalliseen ryhmänsä tai poliittisen mielipiteensä johdosta. Yleiskielessä pakolaisia ovat usein kaikki ne henkilöt, joilla on suojeluperusteinen oleskelulupa. (Makkonen & Koskenniemi 2013, 61.)

Kiintiöpakolainen on henkilö, jolle UNHCR on myöntänyt pakolaisaseman ja hänelle on myös myönnetty maahantulolupa budjetissa vahvistetun pakolaiskiintiön puitteissa (Ihmisoikeudet.net 2013). Kiintiöpakolaiset valikoidaan suoraan esimerkiksi pakolaisleireiltä tai muuten ulkomailta (Pakolaisneuvonta ry 2013). Vuonna 1988 päätettiin Suomen vuosittaisesta pakolaiskiintiöstä, joka oli sata henkilöä vuodessa, mutta vuodesta 2001 alkaen luku muuttui 750:ksi (Saukkonen 2013, 54).

Turvapaikanhakija hakee turvaa vieraasta valtiosta. Suomesta turvapaikkaa voi hakea heti rajalta tai poliisilta maahantulon jälkeen. (Pakolaisneuvonta ry 2013.) Turvapaikanhakija olisi päästettävä valtion alueelle ja kyseisen valtion tulisi selvittää turvapaikkamenettelyssä hakijan kansainvälinen suojelutarve. EU:n alueella kotimaansa ulkopuolella oleskelevalle turvapaikanhakijalle on mahdollista myöntää niin sanottu toissijainen suojeluasema, mikäli kotimaahan palaamiseen liittyy siellä todellinen vaara, esimerkiksi kidutus tai kuolemanrangaistus. (Makkonen & Koskenniemi 2013, 61.) Oleskelulupa

voidaan myöntää Suomessa myös humanitaarisen suojelun perusteella, jos hakija ei voi turvattomuuden, esimerkiksi erottelemattoman väkivallan tai oikeudenloukkausten kohteeksi joutumisen tai ympäristökatastrofin vuoksi palata lähtömaahansa. (Pakolaisneuvonta ry 2013a, Makkonen & Koskenniemi 2013, 61–62). YK:n pakolaissopimus sisältää palauttamiskiellon, jonka periaatteena turvataan se, ettei ketään saa karkottaa tai palauttaa alueelle, jossa hänen vapauttaan tai henkeään uhataan rodun, uskonnon, kansalaisuuden ja tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi (Makkonen & Koskenniemi 2013, 61–62).

Maahanmuuton syitä on useampia. Suurin osa (60–65%) 1990- ja 2000-luvun alkupuolella muuttaneista tuli maahan perhesyistä. Maahanmuuttajista 15% tuli pakolaisina tai turvapaikan hakijoina, kun taas paluumuuttajien osuus oli noin 10%. Työn tai opiskelun perässä muuttajia oli 10–20%. (Väestöliitto.)

Perheenyhdistämisen avulla pakolainen tai henkilö, joka on saanut oleskeluluvan toissijaisen tai humanitaarisen suojelun perusteella, on oikeutettu saamaan perheensä Suomeen. Perhettä katsotaan olevan avio- ja rekisteröity puoliso ja alaikäiset naimattomat lapset. Jos henkilöllä on muu kuin pakolaisstatus tai oleskelulupa suojelun tarpeen perusteella, hänen tulee osoittaa kykenevänsä elättää perheensä. (Ihmisoikeudet.net 2013.) Avopuoliso katsotaan perheenyhdistämisen luvan piiriin, mikäli puoliset ovat asuneet yhdessä vähintään kaksi vuotta tai jos heillä on yhteinen lapsi (Pakolaisneuvonta ry 2013b).

2.1.1 Naiset maahanmuuttajina

Naisista maahanmuuttajina tutkimusta on tehty vasta hyvin vähän, joten tutkimuksen keskittyminen ainoastaan maahanmuuttajanaisiin on hyvin perusteltua. Martikaisen & Tiilikaisen (2007, 15) mukaan vielä ennen 1990-luvun puoliväliä suurin osa Suomen maahanmuuttajista oli miehiä, mutta tänä päivänä naisia on maahanmuuttajaväestöstä noin puolet. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna naisten määrä maahanmuuttajissa on kasvanut ja erityisesti on kasvanut naisten itsenäinen muutto maasta toiseen (Castles & Miller, 2003, 9, Martikaisen & Tiilikaisen 2007, 21 mukaan). Maahanmuuttajanaisten

määrä on kasvanut eri syistä johtuen: avioliittojen, paluumuuton ja perheenyhdistämisen myötä (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15).

Naisten määrä maahanmuuttajaväestössä riippuu huomattavasti siitä, mistä maasta he ovat kotoisin. Maahanmuuttajaväestössä sukupuolten väliset erot ovat nähtävissä muutostyissä, kotoutumisessa ja uuden elämän aloittamisessa. Myös iällä, kielitaidolla, koulutuksella ja henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on vaikutusta tähän. (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15.)

Maahanmuuttosyyt jaetaan usein vapaaehtoiseen ja pakotettuun muuttoon. Vapaaehtoisesti muuttavien inhimillinen pääoma vastaa usein paremmin kohdemaan tarpeita, kuin pakotettujen muuttajien. Uuteen maahan sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä on useita, ja pakolaisuuteen liittyvät traumaattiset kokemukset vaikeuttavat sopeutumista. Erityisen haavoittuvana ryhmänä ovat naispakolaiset. (Castles & Miller, 2003, 31–32, Martikaisen & Tiilikaisen 2007, 22 mukaan.)

Kotoutumisen näkökulmasta maahanmuuttajanaiset ovat haavoittuvammassa osassa kuin miehet. Kulttuureihin liittyvät perhemallit ja kotiolosuhteet sekä puolison antama tuki vaikuttavat maahanmuuttajanaisten kotoutumiseen. Tuen puute saattaa aiheuttaa ongelmia kielen opiskelussa, kouluttautumisessa ja uusien sosiaalisten suhteiden luomisessa, sekä voi toimia riskinä perheväkivallalle. Maahanmuuttajanaisten työttömyysaste on korkeampi kuin miesten, ja luku- ja kirjoitustaidottomuus on yleisempää heidän keskuudessaan. (VNS 2008, 36.) Myös Piperin (2006, 140) mukaan naismaahanmuuttajien on vaikeampi päästä työmarkkinoille kuin miesmaahanmuuttajien, mikä johtunee työpaikoilla tapahtuvasta syrjinnästä (Martikainen & Tiilikainen 2007, 29).

Monelta maahanmuuttajalta puuttuu peruskoulutus, jota tarvitaan työelämässä. Maahanmuuttajanaisten korkeampi työttömyysaste johtuu myös siitä, että useat heistä tulevat sellaisista kulttuureista, joissa nainen on kotona ja vain mies toimii perheen elättäjänä. Suomen kielen taito vaikuttaa luonnollisesti maahanmuuttajien työllistymiseen (Työpiste 2009.)

Perinteiset sukupuoliroolit ohjaavat useimmiten maahanmuuttajanaisten toiminnan tarkastelua, eikä heitä nähdä työmarkkinoiden aktiivisina toimijoina. Maahanmuuttajana-

ten työllistymiseen karkeasti vaikuttavia tekijöitä ovat koulutus sekä Suomen ja lähtömaan sukupuolijärjestelmien erot. Koulutus ei kuitenkaan takaa työpaikkaa. Työmarkkinoiden ulkopuolella on pakolaistaustaisten monilapsisten perheiden äitien lisäksi myös korkeasti koulutettuja ja urasuuntautuneita maahanmuuttajanaisia, joiden puoliso on töissä Suomessa tai joilla on suomalainen puoliso. Huolimatta maahanmuuttajanaisten erilaisista taustoista, tarvitsevat he tavoitteidensa toteuttamiseksi ja kontaktien solmimiseksi Suomessa kielitaitoa ja tietoa yhteiskunnan rakenteista ja käytännöistä. (Joronen 2007, 285, 307–308.) Opinnäytetyömme kohderyhmänä ovat ne maahanmuuttajanaiset, jotka eivät ole käyneet peruskoulua ollenkaan tai joiden koulutustausta on hyvin vähäinen. Jorosen (2007, 308) mukaan erilaisissa elämäntilanteissa olevien maahanmuuttajanaisten resursseja pystytään paremmin hyödyntämään yhteiskunnassamme, jos käytössä on erilaisia toimenpiteitä ja lähestymistapoja.

2.1.2 Luku- ja kirjoitustaidon merkitys

Maailman väestöstä 80 % osaa lukea, mutta luku- ja kirjoitustaito ei suinkaan ole itsessään selvä asia kaikille. Vuonna 2010 maailmassa oli 796 miljoonaa luku- ja kirjoitustaidotonta aikuista, joista lähes kaksi kolmasosaa, eli noin 510 miljoonaa on naisia. Lukutaito on ihmisoikeus ja se mahdollistaa ihmisen kehityksen, kouluttautumisen ja täyden kapasiteetin hyödyntämisen. Sen avulla terveys ja hyvinvointi ovat paremmassa asemassa ja se vaikuttaa positiivisesti myös sukupuolten väliseen tasa-arvoon, kestävään rauhaan, kehitykseen ja demokratiaan. Lukutaidolla ja täten koulutuksella on merkitystä etenkin tyttöjen kannalta, sillä koulua käyvät tytöt todennäköisesti avioituvat vanhempana ja kykenevät huolehtimaan lapsistaan koulua käymättömiä tyttöjä paremmin. (Suomen YK-liitto.) Lukutaidottomuus onkin naisten keskuudessa huomattavasti yleisempää kuin miesten. Maanosista Afrikka on lukutaidottominta aluetta. Siellä vain noin 60 % aikuisista osaa lukea ja kirjoittaa, kun taas Aasiassa joka neljäs aikuinen on luku- ja kirjoitustaidoton. Amerikassa ja Oseaniassa yli 90 % aikuisista osaa lukea ja Euroopassa vastaava luku on 99 %. Lukutaidottomuus on yhteydessä selkeästi väestön elintasoon, sillä mitä enemmän lukutaidottomia ihmisiä maassa on, sitä köyhempi valtiokin on. (Tilastokeskus 2002.)

Köyhimpien kehitysmaiden naisista valtaosa siis ei osaa lukea eikä kirjoittaa (YK-liitto 2013). Suomeen tulee vuosittain noin 600 aikuista maahanmuuttajaa, joiden äidinkielessä on luku- ja kirjoitustaidon puutteita. Täten luku- ja kirjoitustaidon puuttuminen on siis yhä enemmän läsnä suomalaisessa yhteiskunnassa. (Tammelin-Laine, 2011.) Englannin kielessä termillä ”literacy” on laajempi merkitys kuin termillä luku- ja kirjoitustaito. Tämä termi pitää sisällään myös muodollisen suullisen kielitaidon, perusteet matemaattisissa taidoissa ja valmiudet käyttää luku-, kirjoitus- ja laskutaitoa käytännössä. (Franker 2004, 678.)

Lukutaidottomalle ihmiselle kirjoitettu teksti on jono kirjaimia ja sanoja ilman sisältöä. Hänelle arjessa selviäminen on mahdotonta sellaisissa tilanteissa, joissa lukutaitoa vaaditaan, kuten Suomessa kirjallisessa asioinnissa viranomaisten kanssa. Lukutaidottomuus on myös häpeällistä ja se leimaa ihmisen sosiaalisesti tiettyyn lokeroon, jonka takia se halutaan salata. Suomessa esimerkiksi työpaikan löytyminen voi olla mahdotonta ilman lukutaitoa ja kirjallisen hakemuksen laatimista. (Tapanainen 2011.)

Luku- ja kirjoitustaidottomat voidaan jakaa primaari- ja sekundaarilukutaidottomiin. Primaarilukutaidottomat eivät osaa lukea tai kirjoittaa millään kielellä, edes äidinkielellään. (Tammelin-Laine 2011.) Koska heillä ei ole kokemusta koulunkäynnistä, ei heille ole karttunut kokemusta koulutuksessa vaadittavista opiskelutaidoista. Sekundaarilukutaidottomat osaavat lukea jollain muulla kuin latinalaisella kirjaimistolla, mutta heidän taitonsa eivät riitä nykytietoyhteiskunnallisiin vaatimuksiin. Heillä saattaa olla jonkinasteista kokemusta koulunkäynnistä, mutta opiskelutaidot ovat vielä puutteelliset. (Pihlaja, Pöyhönen, Tarnanen, Vehviläinen & Virtanen 2010, 91.)

Lukutaidon avulla voi tutustua menneisiin tapahtumiin, ajankohtaisiin asioihin ja kuvitella tulevaa. Yksilöiltä ja koko kansakunnilta vaaditaan koko-aikaista uusiutumista nopean yhteiskunnan muutoksen vuoksi ja lukutaito edistää koko kansojen kulttuurien kehittymistä. Lukutaito avaa ovia sekä omaan, että toisiin kulttuureihin ja edesauttaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Nykytietoyhteiskunnassa valtava määrä tiedosta, yhteiskunnan palveluista ja usein myös sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ovat verkossa. Olipa teksti painettua tai sähköistä, lukutaito toimii aina tiedonhankinnan, kokemusten jakamisen ja kommunikoinnin välineenä. (Linnakylä 2008, 14–16.) Eri roolit länsimaisen yhteiskunnan toiminnoissa vaativat luku- ja kirjoitustaitoa. Niitä ovat esimerkiksi

rooli vanhempana, työntekijänä ja yhteiskunnan kansalaisena. Taitoa pidetään myös olennaisena osana aikuisen identiteettiä. Lisäksi useat sosiaaliset arjen aktiviteetit vaativat luku- ja kirjoitustaitoa. Meiltä odotetaan, että osaamme tulkita bussiaikatauluja, lukea sanomalehteä ja että hoidamme vuokranmaksun. Oman nimen, kirjeiden, muistilistojen ja jopa virallisten kirjeiden kirjoittamista viranomaisille vaaditaan yhteiskunnan jäseneltä ja sitä pidetään itsestäänselvyytenä. (Franker 2005, 675–676.)

Monissa kulttuureissa, joissa luku- ja kirjoitustaidottomuus on yleistä, pidetään luku- ja kirjoitustaitoa yhteisenä tai jaettuna perheen, suvun tai ystäväpiirin ominaisuutena. Kaikkien ei välttämättä tarvitse osata lukea ja kirjoittaa, vaan riittää, että joku perheessä tai ystäväpiirissä osaa. Tällöin luku- ja kirjoitustaitoinen henkilö hoitaa sellaiset asiat, joihin tarvitaan näitä taitoja. Luku- ja kirjoitustaito näissä kulttuureissa voidaan nähdä samanarvoisena kuin esimerkiksi taito tehdä puutöitä. Täten ryhmällä yhdessä on se taito, joka vaaditaan. Yksilö ei itse välttämättä koe puutteena, jos hän ei henkilökohtaisesti pysty ottamaan osaa niihin toimintoihin, joihin tarvitaan luku- ja kirjoitustaitoa. Länsimaisessa yhteiskunnassa luku- ja kirjoitustaito taas nähdään ennen kaikkea yksilön ominaisuutena ja valmiutena. (Franker 2004, 675, 688–690.) Kehitysmaissa vähäinkin lukutaito voi olla suureksi hyödyksi. Esimerkiksi lukutaitoinen henkilö pääsee selvyteen lääkemääräyksistä eikä hänelle myydä vanhentunutta ruokaa. Kaikenlaisen huijaamisen kohteeksi joutuminen lukutaitoisena on huomattavasti epätodennäköisempää kuin lukutaidottomana. Lukutaidon kehittämiseen tarvitaan kuitenkin itseluottamusta ja motivaatiota, jotka kohoavat onnistumisista sekä ylpeydestä omien saavutustensa myötä. Opetettavien asioiden tulisi liittyä ihmisten arkeen ja lukutaidon tulisi taata yksilön riippumattomuus. (Tapanainen 2011.)

Monille luku- ja kirjoitustaidottomille maahanmuuttajille vasta muutto uuteen maahan on saattanut tuoda mukanaan ensimmäistä kertaa sen tunteen, että heiltä puuttuu taito lukea ja kirjoittaa (Lundgren 2005, 1). Lundgren (2005,1) on Ruotsissa tehdyssä väitöskirjassaan tutkinut viiden luku- ja kirjoitustaidottoman maahanmuuttajanaisen ruotsin opiskelua ja sitä kuinka he kokevat tilanteen, kun heidän oletetaan ja odotetaan oppivan puhumaan, kirjoittamaan ja lukemaan ruotsia, sekä oppimaan yhteiskunnan sosiokulttuuriset normit. Myös hänen tutkimukseensa osallistuneet naiset korostivat luku- ja kirjoitustaidon merkitystä pystyäkseen saavuttamaan omat tavoitteensa ja päästäkseen osaksi ruotsalaista yhteiskuntaa. Naiset ovat ylpeitä omista rooleistaan naisena, äitinä ja

vaimona ja siitä, että saavat pitää huolta perheen hyvinvoinnista. Tutkimuksen mukaan sosiokulttuuriset normit tai kotimaan arvot eivät toimi haittana tai esteenä naisten kielen opiskelulle. Ongelmia muodostuu vasta silloin, kun heidän omat arvonsa joutuvat ristiriitaan länsimaisen yhteiskunnan arvojen kanssa. Tällöin naiset tuntevat itsensä riittämättömäksi uudessa yhteiskunnassa, mikä vaikuttaa heidän omaan oppimiseensa. (Lundgren 2005, 1, 156–157.)

3 KOTOUTUMINEN

Uuteen maahan integroituminen nähdään monimutkaisena ja monialaisena prosessina, jota voidaan kuvata tapahtuvan eri asteilla. 1990-luvulla Suomessa alettiin käyttää integraation käsitteen sijasta käsitettä kotoutua. Integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan nähdään uuden käsitteen kautta laajempänä, kun "kotoutuja alkaa tuntea uuden maan omaksi kodikseen". (Ekholm, Magennis & Salmelin 2005, 111.) Suomessa maahanmuuttajan oikeuksia suojaa Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010). Tämä laki koskee niitä henkilöitä, joille on myönnetty voimassa oleva oleskelulupa Suomessa ulkomaalaislain (301/2004) mukaisesti. Lain tarkoituksena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen, sekä samalla edistää ja tukea heidän edellytyksiään ottaa aktiivisesti osaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja myönteinen vuorovaikutus eri väestöryhmien keskuudessa ovat myös lain tärkeimpiä tavoitteita. Kotoutuminen nähdään laissa maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välisenä vuorovaikutuksen kehityksenä. Kotoutuminen auttaa ylläpitämään maahanmuuttajan omaa kieltä ja kulttuuria samalla, kun hän saa suomalaisessa yhteiskunnassa ja työelämässä vaadittavat tiedot ja taidot. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

3.1. Kotoutumisen tavoitteet

Kotoutumisella on erilainen merkitys jokaiselle maahanmuuttajalle. Pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla kotoutumiseen henkilökohtaisella tasolla vaikuttavat oma historia ja menneet kokemukset. Toiset ovat voineet olla suljetulla pakolaisleirillä, toiset ovat voineet joutua kidutetuiksi. Odotusajat pakolaisleireillä ovat voineet olla vuosien mittaisia ja epävarmuus oman perheen tilanteesta on jättänyt jälkensä. Näillä kaikilla on tietenkin henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi vaikutus kotoutumiseen. (Ekholm ym. 2005, 111.)

Kotouttaminen nähdään eri viranomaisten ja muiden tahojen palveluilla ja toimenpiteillä, jotka edistävät maahanmuuttajan kotoutumista. Lain nojalla maahanmuuttaja on oikeutettu kotouttamista edistäviin toimiin, joita järjestetään kunnallisina peruspalveluina,

työ- ja elinkeinohallinnan palveluina sekä muina toimenpiteinä, jotka edistävät kotoutumista. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Maahanmuuttajaa tuetaan kaksikielisyyteen, ja kieli nähdään olennaisena osana kulttuuria. Kotoutumisen kannalta maahanmuuttajan on opittava yhteiskunnan kieli, jotta hän pystyy olemaan osa sitä. Kuitenkin oman äidinkielen säilyttäminen ja sen siirtäminen lapsille on tärkeää oman kulttuurin ylläpitämisen kannalta. (Räty 2002, 154.) Kielen oppiminen on tietysti muutakin kuin yksilön kognitiivinen prosessi. Siihen vaikuttaa sosiaaliset toiminnot, kuten yhteisöjen jäsenyys sekä kieliyhteisön tuki. Merkittävänä suunnannäyttäjänä arjen muodostumiseen toimivat myös asuinkunta, naapurusto, koulu sekä työ. Kaikilla näillä on vaikutusta yksilön kielenoppimiseen, kielelliseen arkeen sekä kotoutumisen polkuun. (Latomaa, Pöyhönen, Suni & Tarnanen 2013, 164.)

Kotoutuminen voidaan nähdä haasteellisena tapahtumaketjuna, jossa yhdistyvät kolme eri sopeutumisen ulottuvuutta: uusien elinolojen järjestäminen, uudet taidot ja kulttuuriset tavat, joihin kuuluu myös oman kulttuurin säilyttäminen ja ylläpitäminen, sekä henkinen sopeutuminen muutoksiin. Kotoutuminen on tavoitteena jokaisen maahanmuuttajan kohdalla, ja sillä varmistetaan maahanmuuttajien hyvinvointi sekä suomalaisen yhteiskunnan toimivuus. (Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006, 13–14.) Tämä yksilöllinen tapahtumaketju muotoutuu maahanmuuttajan iän, kielen, kulttuurin, koulutuksen, ammatin, perheen tai muiden olosuhteiden mukaisesti. Joustavat tukimuodot edistävät kotoutumista, jos ne on muokattu jokaiselle kotoutujalle yksilöllisesti. (Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta 2008, 15.)

Kotoutuminen on myös vuorovaikutuksellinen ilmiö, jossa maahanmuuttaja käyttää hyväksi mahdollisuudet yhteiskunnassa. Tällöin myös yhteiskunnan tulisi olla mahdollisimman yhdenvertainen ja syrjimätön. Nämä tavoitteet asettavat haasteita sekä palvelujärjestelmälle, että ihmisten väliselle vuorovaikutukselle arjessa. Kotoutumisen tulisi siis olla kaksisuuntainen ilmiö, jossa sekä maahanmuuttaja että yhteiskunta sopeutuvat uuteen tilanteeseen. (Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta 2008, 15.)

Maahanmuuttajien osallistuminen yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisina yksilöinä, sekä samanaikainen oman identiteetin, kulttuurin, kielen ja elämäntavan ylläpitäminen

on tavoiteltava ihanne. Suomalainen yhteiskunta ajattelee integraation olevan onnistunut, mikäli maahanmuuttaja oppii kielen, yhteiskunnan yhteiset säännöt, käy koulussa ja on työmarkkinoilla. Kotouttaminen käytännössä vaihtelee kuitenkin suuresti paikkakunnittain, mikä ei takaa kaikille samanlaisia valmiuksia kotoutua. Rahan puutteen vuoksi on paikkakuntia, joissa ei kielikursseja tai kotoutumissuunnitelmaan liittyviä muita kursseja voida järjestää. (Saukkonen 2013, 91–92.)

Omasta kotimaasta poislähtöön ja uuteen maahan sopeutumiseen liittyviin haasteisiin on vaikeaa valmistautua etukäteen. Kotoutuminen tuo mukanaan monenlaisia haasteita, kun oma kotimaa on jätetty ja edessä on uusi tilanne uuteen yhteiskuntaan sopeutumisessa. Kotoutumisen tuomat haasteet ovat kokonaisvaltaisia ja yllättäviä monelle maahanmuuttajalle. Monille maahanmuuttajille työllistymisen haasteet ja yhteiskunnan asenteet maahanmuuttajia kohtaan voivat tulla yllätyksenä. Nopea sosiokulttuurinen muutos ja sopeutumisen haasteet perheen elämässä voivat aiheuttaa uusia, yllättäviä tilanteita. Maahanmuutto on saattanut parantaa olosuhteita elämässä, mutta kaikilta osin odotukset muuttoa kohtaan eivät välttämättä vastaa todellisuutta uudessa maassa. (Alitolppa-Niitamo 2005, 44–45.)

Työttömyys ja pelkästään kotona neljän seinän sisällä oleminen aiheuttavat helposti masennusta. Aikuisten maahanmuuttajanaisten on vaikeaa löytää työharjoittelupaikkaa Suomessa, puhumattakaan luku- ja kirjoitustaidottomista maahanmuuttajanaisista. Ensimmäisen suomen kielen kurssin jälkeen saattaa seuraavaa kurssia joutua odottamaan jopa vuoden. Tämä aiheuttaa tietenkin ongelman työharjoitteluun pääsemiselle, koska kieli unohtuu kun sitä ei harjoita. (Hellmann 2013, 19–20.) Vaikka työllistyminen nähdään yhtenä kotoutumisen mittarina, ei maahanmuuttajia tule kohdella ainoastaan nykyisenä tai tulevana yhteiskunnan työvoimavarana. Maahanmuuttajalla, kuten kellä tahansa muulla, on elämälle samanlaisia odotuksia toiveita ja tarpeita ja hän haluaa vaikuttaa omiin elinolosuhteisiin ja arjen realiteetteihin. Inhimillinen kohtelu maahan muuttettaessa sekä riittävä tuki ovat avainasioita, jotka auttavat maahanmuuttajaa ottamaan aktiivisen roolin uudessa elämäntilanteessa. (Alitolppa-Niitamo 2005, 37.) Mäkisalo-Roposen (2012, 23) mukaan maahanmuuttajan kotouttamisprosessin onnistumiseen vaikuttavat maahanmuuttajan kokemus osallisuudesta Suomessa sekä kotouttamistoinenpiteet, jotka on mitoitettu maahanmuuttajalle sopiviksi.

3.2. Valtion kotouttamisohjelma

Valtion kotouttamislain perustana on sekä uudistettu kotoutumislaki (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) että hallitusohjelman kotoutumista koskevat painotukset. Kotouttamisohjelman tavoitteena on maahanmuuttajien aktiivinen osallistuminen yhteiskunnassa sekä tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja myönteisen vuorovaikutuksen lisääminen eri väestöryhmien keskuudessa. Ohjelman painopistealueina ovat maahanmuuttajien työllisyyden parantaminen, kotoutumiskoulutuksen edistäminen ja heikossa asemassa olevien maahanmuuttajien aseman parantaminen. Näihin lasketaan naiset, nuoret, lapset ja turvapaikanhakijat. (Mäkisalo-Ropponen 2012, 24.)

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, miten olennainen rooli vanhempien, erityisesti äitien, kotoutumisella on koko perheen kotoutumisessa. Äidit, jotka hoitavat lapsia kotona ja puolisoina Suomeen tulleet maahanmuuttajat voivat jäädä kunnan kotoutumistoimenpiteiden ulkopuolelle. Tämä vaikuttaa myös perheen lasten kasvun tukemiseen yhteiskunnan jäseniksi. Maahanmuuttajanaisten työttömyysasteen ollessa korkeampi kuin miesten vastaavan, jäävät he helpommin kokonaan palveluiden ulkopuolelle. Maahanmuuttajanainen saattaa syrjäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta, ellei puoliso kannusta vaimoa osallistumaan kotoutumista edistäviin palveluihin ja toimenpiteisiin. Kotouttamisohjelman tavoitteena on saada maahanmuuttajanaiset onnistuneesti kotouttamistoimenpiteiden alaiseksi. (Mäkisalo-Ropponen 2012, 24.)

3.2.1 Kotoutumissuunnitelma

Kotoutumissuunnitelma sisältää suunnitelman tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä, jotka edistävät maahanmuuttajan suomen tai ruotsin kielen taidon oppimista sekä muiden taitojen ja tietojen oppimista, joita tarvitaan työelämässä ja suomalaisessa yhteiskunnassa. Kotoutumissuunnitelma voi sisältää myös suunnitelman maahanmuuttajan oman äidinkielen opetuksesta, luku- ja kirjoitustaidon opetuksesta ja muista keinoista, joilla edistetään maahanmuuttajan kotoutumista. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Kotoutumissuunnitelma on voimassa enintään kolme vuotta siitä, kun ensimmäinen kotoutumissuunnitelma on laadittu. Kotoutumissuunnitelman kesto määrittyy kuitenkin yksilöllisesti jokaisen maahanmuuttajan ja hänen tarpeidensa mukaisesti. Kotoutumissuunnitelman kesto voidaan pidentää enintään kahdella vuodella, jos maahanmuuttaja tarvitsee erityisiä keinoja kotoutuakseen. Näitä voivat olla esimerkiksi äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaa, vamma tai sairaus. Kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä kunnan ja työ- ja elinkeinotoimiston kanssa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Valtioneuvoston selonteon kotouttamislain toimeenpanosta (2008, 55) mukaan kotoutumissuunnitelmia ei tehdä kuitenkaan tarpeeksi laaja-alaisesti ja suunnitelmat jäävät usein kokonaan tekemättä ellei kunnassa ole erillistä maahanmuuttaja-asioista vastuussa olevaa yksikköä. Tutkimusten mukaan maahanmuuttajat eivät näe kotoutumissuunnitelmaa hyödyllisenä ja heille on ollut epäselvää suunnitelman tavoite ja tarkoitus. Osa maahanmuuttajista ei ole ymmärtänyt mitä kotoutumissuunnitelmalla yleensä tarkoitetaan. (Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta 2002, 21.)

3.2.2 Kotoutumiskoulutus

Oppivelvollisuusiän ohittanut maahanmuuttaja on oikeutettu kotoutumisaikana kotoutumiskoulutukseen, joka sisältää mm. suomen tai ruotsin kielen opetusta, luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä muuta työelämään, yhteiskuntaan, elämänhallintaan ja kulttuuriin liittyvää opetusta. Kielen opetus perustuu Opetushallituksen aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelmaan. Opetushallituksella on myös opetussuunnitelma luku- ja kirjoitustaidottomien aikuisten maahanmuuttajien opetukselle, mihin luku- ja kirjoitustaidottomien opetus perustuu. Tavoitteena kotoutumiskoulutukselle on, että maahanmuuttaja saavuttaa suomen tai ruotsin kielen toimivan peruskielitaidon. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.)

Kotoutumiskoulutuksessa nähdään monia haasteita koulutuksen järjestämisen suhteen. Maahanmuuttajaryhmät ovat hyvin heterogeenisiä ja ryhmien opiskelijat poikkeavat toisistaan niin kulttuuritaustoiltaan, äidinkieleltään, iältään ja koulutustaustoiltaan. Myös heidän valmiutensa ja tavoitteensa opiskelulle ovat hyvin erilaisia. (Räty 2002, 146.)

Jos maahanmuuttajalla ei ole taustalla peruskoulua, maahanmuuttajan tulee opiskella todellisuudessa keskimäärin 7–10 vuotta tullakseen kelpoiseksi työmarkkinoille. Vuosien teoreettiset opinnot koetaan liian pitkinä ja vaikeina, lisäksi oppimisen tukeminen tulisikin olla enemmän työelämälähtöistä. Kouluttamattoman maahanmuuttajan on melkein mahdotonta saada työpaikkaa suomalaisessa koulutuskeskeisessä yhteiskunnassa, jossa kouluttautuminen ja elinikäinen oppiminen nähdään osana jokapäiväistä elämää. Aikuiset maahanmuuttajat olisivat kuitenkin valmiita tekemään töitä ilman pitkää kouluttautumista. (Hiltunen 2012, 16–17.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyömme toteutus alkoi lokakuussa 2012, jolloin olimme yhteydessä Settlementti Naapurin Kansainvälinen naisten tapaamispaikka Naistariin. Kävimme ideapalaverissa Naistarin työntekijöiden kanssa, mistä lähti ajatus opinnäytetyömme aiheelle. Keväällä 2013 otimme yhteyttä Tampereella myös muihin tahoihin, jotka tekevät työtä luku- ja kirjoitustaidottomien parissa. Lopulliset haastateltavat löysimme Luetaan yhdessä -verkoston ja Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksen maahanmuuttajakoulutuksen kautta. Yhteistyötahomme laajenivat näin siis alkuperäisestä suunnitelmasta. Haastattelut tehtiin toukokuussa 2013. Lopullinen tutkimuksen analyysi suoritettiin syys-lokakuussa 2013.

4.1. Yhteistyötahot

Tampereelta löytyy monikulttuurisia naisten tapaamispaikkoja ja oppilaitoksia, jotka auttavat oppimaan uuden kulttuurin tapoja ja kieltä sekä tietysti selviämään arjessa. Opinnäytetyössämme yhteistyötahoina olivat siis Kansainvälinen naisten tapaamispaikka Naistari, Luetaan yhdessä -verkosto ja Tampereen Aikuiskoulutuskeskus TAKK.

4.1.1 Kansainvälinen naisten tapaamispaikka Naistari

Naistari on vuonna 1994 perustettu Settlementti Naapurin yksikkö, joka sijaitsee Tampereella Hervannan kaupunginosassa. Se on maahanmuuttajanaishille ja heidän lapsilleen tarkoitettu tapaamispaikka. Naistarilla naiset voivat mm. opiskella tai harjoittaa suomen kielen taitoaan, saada tietoa suomalaisesta kulttuurista ja jakaa kokemuksiaan omakohtaisesti Suomessa elämisestä. Myös muita aktiviteetteja on tarjolla, kuten käsityö- ja musiikkikerhoja. Naistarin työntekijät auttavat myös sosiaali- ja terveystalvveluihin liittyvissä kysymyksissä, mutta tukea erinäisiin tilanteisiin naiset saavat myös toisiltaan. Naistarin asiakkaat ovat pääosin sellaisista kulttuureista, joissa nainen on kotona eikä täten ole saanut hankittua ammattiopintoihin tai työelämään vaadittavia taitoja. Ammat-

titaitoinen henkilökunta tarjoaa myös arvokkaan avun maahanmuuttajanaيسille uuden kulttuuriympäristön synnyttämien ongelmien ratkomisessa. (Naistari 2013.)

4.1.2 Luetaan yhdessä -verkosto

Luetaan yhdessä -verkosto tukee maahanmuuttajanaisten Suomeen kotoutumista. Maahan muuttaneille naisille opetetaan lukutaitoa ja suomen kieltä vapaaehtoisten suomalaisnaisten voimin ja ryhmiä on eripuolilla Suomea yli seitsemänkymmentä. Verkoston toiminta on alkanut vuonna 2004 ja valtakunnalliseksi hanke muuttui vuonna 2007. Vapaaehtoisia opettajia on tällä hetkellä yli 400 ja opiskelijoita yli 1100. Verkosto auttaa muun muassa sellaisia lukutaidottomia naisia, joita viranomaisten järjestämä koulutus ei ole välttämättä tavoittanut ja joiden taidot koulutuksen ja työelämän tarpeisiin eivät ole riittävät. Tampereella tarjolla on sekä ryhmä- että kotiopetusta. (Luetaan yhdessä 2013.)

4.1.3 Tampereen Aikuiskoulutuskeskus TAKK

Tampereen Aikuiskoulutuskeskus eli TAKK on toiminut oppilaitoksena yli 50 vuotta ja noin puolet tästä ajasta TAKK:ssa on ollut tarjolla maahanmuuttajakoulutusta. Kotoutumis- ja monikulttuurisuus -koulutusalaan on lähivuosina ottanut osaa vaihtelevasti 250–300 opiskelijaa. Luku- ja kirjoitustaidottomien opiskelijoiden ryhmiä on opetettu noin 20 vuotta ja vuodesta 1998 näitä ryhmiä on koulutettu säännöllisesti. Vuosina 2006 ja 2012 TAKK osallistui kohderyhmän koulutuksen kehittämiseen luku- ja kirjoitustaidon Opetushallituksen valtakunnallisten opetussuunnitelmien työryhmiin. TAKK on myös antanut Opetushallituksen kustantamana täydennyskoulutusta muualtakin Suomesta tuleville luku- ja kirjoitustaidon opettajille. Kohderyhmän opiskelijamäärät ovat vaihdelleet suurestikin, toisin kuin luku- ja kirjoitustaidon kurssien tarve, joka on jatkuvasti kasvavaa. (Jäkkö 2013.)

4.2. Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tutkimustehtävä on selvittää millaisia arjen haasteita luku- ja kirjoitustaidoton maahanmuuttajanainen kohtaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja minkälaisilla keinoilla hän näistä haasteista selviytyy. Opinnäytetyömme odotetaan antavan tietoa tästä syrjäytymisuhan alla olevasta riskiryhmästä, ja tuoda heidän oma äänensä kuuluville. Seuraavilla tutkimuskysymyksillä vastaamme tutkimustehtävään:

1. Mitä haasteita luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset kohtaavat jokapäiväisessä elämässään ilman näitä taitoja?
2. Mitä selviytymiskeinoja luku- ja kirjoitustaidottomilla maahanmuuttajanaisilla on jokapäiväisessä elämässään sellaisissa tilanteissa, jotka vaatisivat luku- ja kirjoitustaitoja?

Ensimmäinen tutkimuskysymys pyrkii selvittämään erilaisia haasteita, joita maahanmuuttajanaiset kohtaavat arjen keskellä luku- ja kirjoitustaidottomana. Suomeen kotoutuminen on prosessi, joka sisältää monia eri vaiheita. Suomen kielen oppiminen on tärkein osa kotoutumisprosessia, ja usein luku- ja kirjoitustaidottomat naiset nähdäänkin kotoutujien haasteellisimpana ryhmänä.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla haluamme selvittää, mitä selviytymiskeinoja luku- ja kirjoitustaidottomilla maahanmuuttajanaisilla on jokapäiväisessä elämässään niissä tilanteissa, jotka vaatisivat luku- ja kirjoitustaitoa. Tämän avulla voimme keskittyä niihin voimavaroihin, joita naisilla on. Tuomalla esiin heidän vahvuutensa ja kokemuksensa, pystymme korostamaan jokaisen yhdenvertaisuutta tässä yhteiskunnassa.

Tärkeänä osana kotoutumista on ottaa myös huomioon maahanmuuttajien oma kulttuuri ja sen vaaliminen. Haluamme opinnäytetyössämme ottaa huomioon myös tämän näkökulman ja vertailla kulttuurien välisiä eroja haastateltaviemme näkökulmasta. Suomalainen yhteiskunta odottaa luku- ja kirjoitustaidon hallitsemista kaikilta yhteiskunnan jäseniltään, kun taas tutkimuskohderyhmän omilla kulttuureissa aivan toiset asiat voivat olla merkityksellisiä ja tärkeitä. Lisäksi haluamme opinnäytetyön avulla selvittää minkälaisia unelmia haastateltavillamme on omalle tulevaisuudelleen.

4.3. Tutkimusmenetelmänä laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu

Tämä opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista, moninaista elämää. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on myös pyrkiä kokonaisvaltaisuuden kohdetta tutkittaessa. Aineisto laadullisella tutkimuksella saadaan todellisissa ja luonnollisissa tilanteissa, joissa ihminen on tiedonkeruun instrumentti. Tällöin tutkimus pohjautuu usein havaintoihin ja keskusteluihin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Opinnäytetyömme tarkoituksena on saada selville, minkälaisia haasteita luku- ja kirjoitustaidoton maahanmuuttajanainen arjessa kohtaa ja minkälaisilla keinoilla hän näistä haasteista selviää. Tämä tavoite huomioon ottaen oli perusteltua valita laadullinen tutkimusmenetelmä opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi, niin että pystymme kuvaamaan tätä ilmiötä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, todellisissa ja luonnollisissa tilanteissa.

Tyypillisimmät aineistonkeruumenetelmät laadullisessa tutkimuksessa ovat haastattelu, havainnointi, kysely ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi & Sarajärvi 2013, 71). Keskustellessa ihmisten kanssa saamme tietoa heidän mielipiteistään, käsityksistä ja uskomuksista. Näin keräämme uutta tietoa ja ymmärrämme miksi he toimivat tietyllä tavalla tai minkälaisia arvoja heillä on. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 11.) Haastattelussa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja täten se on erittäin ainutlaatuinen tapa kerätä tietoa. Haastattelun etuina on sen joustavuus: haastattelussa voidaan tilanteesta ja haastateltavasta riippuen säädellä aineiston keruuta. Haastattelu antaa mahdollisuuden myös korostaa haastateltavaa oman elämänsä subjektina, ja hänen on tilanteessa mahdollista vapaasti tuoda esiin asioita, jotka koskevat häntä itseään. Tutkimuksessa haastateltava on siis aktiivinen osapuoli, joka luo merkityksiä. Haastattelu antaa myös mahdollisuuden selventää ja syventää saatavia tietoja ja vastauksia. Haastattelu on myös hyvä valinta menetelmäksi, jos halutaan tutkia aiheita, joka on arka tai vaikea. (Hirsjärvi ym. 2009, 204–206.) Valitsimme haastattelun opinnäytetyömme menetelmäksi juuri sen joustavuuden takia. Haastateltavina olivat luku- ja kirjoitustaidottomat, joiden suomen kielen suullisesta taidosta ei ollut varmuutta ennen haastattelua. Tästä syystä haastattelu aineistonkeruumenetelmänä antoi mahdollisuuden tarkentaa, selventää ja syventää haastateltavien vastauksia.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme edelleen teemahaastattelun. Hirsjärven ja Hurmeen (2006, 47) mukaan ominaista teemahaastattelun haastateltaville on se, että he kaikki ovat kokeneet tietyn samanlaisen tilanteen elämässä. Teemahaastattelu on puoli-strukturoitu haastattelumenetelmä, joka kohdennetaan tiettyihin keskeisiin teemoihin. Haastattelutilanteessa ei käytetä yksittäisiä kysymyksiä, vaan keskeiset teemat määrittelevät haastattelun kulun. Tämä antaa mahdollisuuden sille, että haastateltavien ääni saadaan kuuluviin mahdollisimman hyvin. Teemahaastattelussa on olennaista haastateltavien omat tulkinnat asioista ja niille annetut, vuorovaikutuksessa syntyneet merkitykset. Teemahaastattelussa teema-alueet, eli haastattelun aihepiirit pysyvät kaikille haastateltaville samoina. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 48.) Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esiin luku- ja kirjoitustaidottoman maahanmuuttajanaisten oma subjektiivinen kokemus niistä haasteista, joita hän arkipäivässä kohtaa ja samalla korostaa niitä keinoja, joiden avulla hän näistä haasteista selviytyy. Tämän ottaen huomioon oli selvää, että teemahaastattelu oli sopivin menetelmä opinnäytetyön aineistonkeruulle.

Haastattelua varten nimesimme aluksi neljä erillistä teemaa, joista kuitenkin ensimmäinen ja viimeinen teema karsiutuivat vain keskustelunaiheiksi ja taustatiedoiksi. Ensimmäinen aihe oli luku- ja kirjoitustaidon merkitys omassa kulttuurissa. Käsittelimme aihetta vertaillen muun muassa miesten ja naisten välisiä eroja, kouluttautumismahdollisuuksia, naisen asemaa ja roolia sekä omia kokemuksia. Valitsimme aiheen siksi, että halusimme kartoittaa haastateltavien taustoja ja lähtökohtia. Toisena aiheena oli haasteet, joka muodostui siis ensimmäiseksi varsinaiseksi teemaksi. Teema käsitteli luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten haasteita arjessa ja tämä teema vastaakin opinnäytetyön ensimmäistä tutkimuskysymystä, joka oli syy tämän teeman valitsemiseen ja sen säilyttämiseen. Toinen syy on se, että haasteet on ensin tiedostettava, jonka jälkeen voidaan luontevasti keskittyä seuraavaan aiheeseen. Kolmas aihe käsitteli arjen selviytymiskeinoja, joka on opinnäytetyön toinen varsinainen teema ja vastaa opinnäytetyön toista tutkimuskysymystä. Tässä teemassa läpikäydään haastateltavien maahanmuuttajanaisten omia kokemuksia ja hyväksi havaittuja käytännön toimintatapoja arjessa selviytymiseen etenkin silloin, kun luku- ja kirjoitustaitoa tarvittaisiin. Olimme kiinnostuneita kuulemaan yksilöllisiä kokemuksia ja keinoja selviytymiseen arjen keskellä eri henkilöiden kertomina. Halusimme keskittyä opinnäytetyössämme haasteiden lisäksi positiivisempaan puoleen eli nimenomaisesti haasteiden voittamiseen. Neljännessä aiheessa halusimme kuulla haastateltavien naisten tulevaisuuden haaveita ja suunnitelmia.

4.4. Haastateltavien valinta ja aineiston keruu

Haastateltavien lukumäärä opinnäytetyötämme varten oli oleellinen kysymys suunnitteluvaiheessa, etenkin koska kyseessä oli empiirinen tutkimus. Tiedostimme, ettei kovinkaan suurta joukkoa olisi mahdollista haastatella, mutta halusimme kuitenkin saada useamman kuin yhden naisen otoksen. Asetimme tavoitteeksemme 5–6 haastateltavaa naista. Myös juuri tietynlaisten haastateltaviksi sopivien naisten löytämisen arvasimme haasteelliseksi. Hirsjärven ja Hurmeen (2006, 59) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan otoksen sijaan usein harkinnanvaraisesta näytteestä. Yleistysten sijaan pyritään syvällisempään ymmärrykseen jotakin tapahtumaa kohtaan ja saamaan tietoa jostakin paikallisesti ilmiöstä tai etsimään ilmiöihin ja tapahtumiin uusia teoreettisia näkökulmia. Haastateltaessa muutamia henkilöitä voidaan saada merkittävää tietoa. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 58–59.) Hirsjärvi ym. (2009, 181) antavat kvalitatiiviselle tutkimukselle mahdollisuudet esimerkiksi sekä aineistona yhden henkilön haastatteluun tai joukon yksilöhaastatteluun. Tarkoituksena ei ole etsiä tilastollisia säännönmukaisuuksia tai keskimääräisiä yhteyksiä, joten aineiston koko ei perustu näihin. Hirsjärvi ym. (2009, 182) tähdentävät, että kvalitatiivinen tutkimus pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdetta, eikä sen aineistosta tulisi tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Kun tutkitaan yksityistä tapausta riittävän tarkasti, saadaan selvitettyä se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein kun ilmiötä tarkastellaan yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2009, 181–182.)

Kielikysymykset ja haastateltavien kielitaidon taso mietitytti meitä suuresti. Haastateltavien etsimisvaiheessa haastavin asia oli löytää maahanmuuttajanainen, joka oli sekä luku- ja kirjoitustaidoton että tarpeeksi hyvin suomea puhuva. Eteemme sattuihin useampi nainen, joka oli luku- ja kirjoitustaidoton, mutta suomen kielen taito ei heillä ollut riittävä. Haastateltavia etsiessä päätimme, että haastateltaviksi sopivat sekä primaari- että sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomat. Täten osalla haastateltavista ei ollut koulutustaakaan kotimaastaan ollenkaan ja osalla koulutustausta omasta kotimaasta oli hyvin vähäinen. Sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomat osasivat kirjoittaa ja lukea jollain muulla kuin latinalaisella kirjaimistolla. Kriteerimme riittävään taitoon haastattelua varten oli pystyä keskustelemaan teemoista itsenäisesti siten, että keskusteltavien teemojen asiat tulisivat suurimmilta osin puolin ja toisin ymmärretyiksi. Tulkin käyttöä pohdimme yhdessä Naistarin työntekijöiden kanssa, mutta luovuimme tulkista kuitenkin kus-

tannussyistä sekä aran aiheen vuoksi, sillä luku- ja kirjoitustaidottomuus voidaan kokea hyvinkin häpeällisenä asiana. Hirsjärvi ja Hurme (2006, 48) kertovat, että haastattelu voidaan ajatella kielen käyttöön perustuvaksi, haastattelussa läsnä olevien ihmisten väliseksi viestinnäksi. Haastattelussa vuorovaikutus muodostuu ihmisen sanoista sekä niiden kielellisestä merkityksestä ja tulkinnasta. Kielen avulla ihmiselle tarjoutuu mahdollisuus ylittää oman fyysisen maailmansa rajat, sekä toteuttaa ja kehittää itseään eri alueilla, kuten rationaalisesti, intellektuaalisesti tai sosiaalisesti. Ihmisen ollessa aktiivinen subjekti, on hän myös kieltä käyttäessään kantaottava ja aloitteellinen. (Hirsjärvi ym. 2009, 48–49.)

Etsiessämme oikeanlaisia haastateltavia selvitimme hyvinkin laajalti mahdollisuuksia löytää heitä, mm. erilaisten verkostojen, oppilaitosten, järjestöjen ja sosiaalisten verkostojen kautta. Olimme aktiivisesti yhteydessä näihin tahoihin sähköpostitse, puhelimitse ja kävimme paikan päällä tapaamassa heitä sekä mahdollisia haastateltavia ennen haastatteluja. Opinnäytetyötämme varten sopivien haastateltavien löytäminen osoittautui huomattavasti haastavammaksi kuin mihin olimme varautuneet. Esimerkiksi emme saaneet vastauksia joiltain tahoilta lainkaan ja kolme jo haastatteluun suostuneista haastateltavista peruivat haastattelun täysin. Pohdimme jälkikäteen perumisien syyksi muun muassa sitä, että ehkä alustimme ja selitimme liikaa haastattelun merkitystä, tärkeyttä ja sen yksityisyyttä, jonka takia mahdolliset kieltäytymiset ilmenivät. Kieltäytymistä ennen saimme kuulla näiltä henkilöiltä verukkeita, joista yleisin oli väittämä oman suomen kielen heikkoudesta, joka ei ollut kuitenkaan todenmukainen kenenkään kieltäytymisen kohdalla. Hirsjärvi ja Hurme (2006, 87–89) toteavatkin, että haastattelijan tulisi olla varautunut tutkittavan lisäinformaation vaatimiseen ja verukkeiden esittämiseen. Haastattelupyyntöjen esittäminen on itse haastattelua rasittavampaa haastattelijalle kieltäytymisen uhan vuoksi. Haastattelussa käytävä keskustelu saattaa taas aiheuttaa pelkoa ja epäluuloja tutkittavissa. He saattavat pelätä keskustelun koskettavan heille tuskaisia alueita tai haastattelijan edustavan viranomaista. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 87–89.)

Suurimmaksi haasteeksi kehkeytyi tutkittavia etsittäessä löytää henkilö, joka on sekä maahanmuuttaja, nainen, luku- ja kirjoitustaidoton että ymmärtää suomen kieltä ja osaa tuottaa sitä itsenäisesti ymmärrettävästi. Sellaisia henkilöitä, jotka täyttivät vain osan näistä kriteereistä, löytyi paljonkin ja tapasimme myös henkilöitä, jotka olisivat halunneet päästä haastateltaviksi, mutta joiden kielitaito ei riittänyt keskustelemiseen tee-

moistamme. Sitkeä etsimisemme tuotti loppujen lopuksi tulosta ja löysimme yhteensä kuusi sopivaa haastateltavaa eri tahojen kautta.

Alusta saakka oli selvää, että suorittaisimme haastattelut yksilöhaastatteluina haastateltavalle sopivimmassa paikassa. Päädyimme yksilöhaastatteluun pohdittuamme asiaa yhdessä työelämätahon kanssa. Yksilöhaastattelu tuntui sopivimmalta vaihtoehdolta haastateltavien kielitaidon ja tutkimuksen arkaluonteisuuden vuoksi. Pohdimme, että ryhmähaastattelussa ryhmän polarisaatio olisi saattanut vaikuttaa yksilön vastauksiin ja täten myös opinnäytetyön tutkimustuloksiin. Ennen itse haastattelutilanteita kävimme keskustelemassa työelämätahojen kanssa ja sopimassa haastatteluista. Näissä tapaamisissa tapasimme jo etukäteen osan haastateltavista ja pystyimme kertomaan heille tarkemmin tulevista haastatteluista.

Oli myös selvää, että nauhoittaisimme kaikki haastattelut myöhempää litterointia ja aineiston analyysia varten. Haastattelujen nauhoittaminen oli luonnollinen valinta, koska se mahdollistaa molempien haastattelijoiden täydellisen keskittymisen haastattelutilanteeseen, jolloin ei tarvitse käyttää aikaa ylimääräiseen muistiinpanojen kirjoittamiseen ja haastattelu sujuu ilman katkoja. Hirsjärven ja Hurmeen (2006, 92) mukaan haastattelun nauhoittaminen mahdollistaa säilyttämään haastattelutilanteesta olennaisia yksityiskoh-
tia, kuten äänenkäytön, tauot ja johdattelut, joita ei ole mahdollista saada ylös pelkkien muistiinpanojen avulla. Ennen haastattelun aloittamista selvitimme haastateltaville tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteet, sekä tallentamiseen liittyvät seikat. Korostimme haastateltaville haastattelujen ehdotonta luottamuksellisuutta ja sitä, ettei valmiista opinnäytetyöstä olisi mahdollista tunnistaa kenenkään haastateltavan henkilöllisyyttä. Haastattelut toimivat ainoastaan opinnäytetyön tutkimusta varten, eikä niitä käytetä muuhun tarkoitukseen. Haastateltaville selvennettiin myös, että tallenteet tuhoetaan litteroinnin ja aineiston analysoinnin jälkeen, millä estetään aineiston joutuminen väärin käsiin. Jokainen haastateltava allekirjoitti kirjallisen suostumuksen haastatteluun (liite 1), jossa näistä haastatteluun liittyvistä seikoista oli kerrottu.

Haastattelutilanteissa toimimme molemmat haastattelijoina ja olimme yhdessä mukana kaikissa haastatteluissa. Tämä mahdollisti kieli ongelmien ilmetessä kaikkien haastatteluun osallistuvien mahdollisimman täydellisen ymmärryksen. Valmistauduimme haastatteluihin mahdollisimman hyvin pohtimalla ja ennakoimalla mahdollisia haastattelu-

sa ilmeneviä ongelmia ja yllätyksiä. Näitä yritimme estää varmistamalla, että osasimme käyttää nauhuria oikein ja tekemällä koehaastatteluja.

Haastattelut suoritettiin toukokuussa 2013. Haastattelut tehtiin joko työelämätahon tiloissa tai haastateltavan kotona. Haastattelut aloitettiin suostumuslomakkeen läpikäynnillä ja allekirjoittamisella niin, että haastateltavalle tuli selväksi haastattelun tarkoitus ja yksityiskohdat. Haastattelut suoritettiin kertahaastatteluina ja niiden kesto vaihteli tunnista kahteen tuntiin. Kaikissa haastatteluissa teemat käytiin läpi samassa järjestyksessä. Oletimme, että haastattelun aloittaminen keskustelemalla lukutaidon merkityksestä haastateltavan omassa kulttuurissa saisi haastattelun luontevasti alkuun. Varsinaisista teemoista ensimmäisenä käsitelimme luku- ja kirjoitustaidottomuuden tuomia haasteita, jonka jälkeen siirryimme toiseen teemaan eli kohderyhmän selviytymiskeinoihin. Viimeisenä käsiteltiin vielä haastateltavan omia unelmia tulevaisuudelle, mikä loi haastattelun loppuun positiivisen sävyn. Osa teemoista kirvoitti enemmän keskustelua ja lisäkysymyksiä. Emme antaneet haastateltaville johdattelevia esimerkkejä, vaan vastaukset tulivat suoraan heiltä itseltään. Kysymykset pyrittiin esittämään aina avoimina kysymyksinä, mikä mahdollisti laajemmat vastaukset kysymyksiin. Haastateltavien oli mahdollista esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelun aikana, jolloin haastattelijat selvensivät kysymyksen asettelua. Mahdollisimman yksinkertaistettu ja selkokielineen haastattelu asetti erittäin suuria haasteita haastatteluille. Vaikka haastattelijoina olimme valmistautuneet mahdollisimman selkeisiin ja yksinkertaisiin kysymyksiin, toivat haastattelutilanteet mukanaan yllätyksiä. Haastateltavalle tuotti vaikeuksia ymmärtää joitain kysymyksiä, jotka olimme muokanneet mahdollisimman selkokielineeksi ja oletimme sanojen olevan erittäin yksinkertaisia ja ymmärrettäviä. Tämän vuoksi jouduimme käyttämään vieläkin pelkistetympiä kiertoilmaisuja saadaksemme haastateltavan ymmärtämään kysymykset. Kahden haastateltavan kohdalla pystyimme myös käyttämään englannin kieltä apuna. Kun kaikki teemat oli läpikäyty, ja virallinen haastatteluosuus oli ohi, kävimme haastateltavan kanssa vielä läpi haastattelutilannetta ja sen mukanaan tuomia tunteita.

4.5. Tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Sisällönanalyysi on menetelmä, jota on mahdollista käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen muodoissa. Sisällönanalyysi toimii myös pohjana useille muille laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmille, vaikka niitä kutsuttaisiin eri nimillä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91.) Myös tässä tutkimuksessa käytettiin sisällönanalyysia analysoitaessa haastatteluaineistoa. Sisällönanalyysin avulla analysoidaan erilaisia dokumentteja objektiivisesti ja systemaattisesti. Tavoitteena on saada tutkimuksen kohteesta mahdollisimman yleinen, selkeä ja tiivistetty kuvaus, kadottamatta kuitenkaan tutkimuksen tuomaa tärkeintä informaatiota. Sisällönanalyysin tavoitteena on saada hajanaisesta aineistosta esiin selkeät ydinasiat ja näin lisätä tutkimuksen informaatioarvoa. Täten on mahdollista saada tutkimuksen kohteesta luotettavat ja selkeät johtopäätökset. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 103, 108.)

Tuomen ja Sarajärven (2013, 108) mukaan sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Tässä opinnäytetyössä on käytetty aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Milesia ja Hubermania mukailen aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan pelkistetysti jakaa prosessiksi, joka koostuu kolmesta osasta. Ensin aineisto pelkistetään eli redusoidaan, jonka jälkeen se ryhmitellään eli klusteroidaan ja lopuksi luodaan teoreettiset käsitteet eli suoritetaan abstrahointi. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108.) Valitsimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin analyysimenetelmäksi, koska se sopi tutkimukseemme parhaiten. Tuomen ja Sarajärven (2013, 95) mukaan tutkimuksessa, jolle tehdään aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ei ole ennalta määritettyjä analyysiyksiköitä. Tutkimus suoritetaan aineistolähtöisenä, joten aikaisemmalla teorialla, havainnoilla ja tiedoilla tutkimuksemme kohteesta ei vaikuta analyysin toteuttamiseen tai tutkimuksen tuloksiin. Tutkimuksen teoria liittyy ainoastaan analyysin toteuttamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.)

Haastattelujen käsittely aloitettiin litteroimalla tallennettu aineisto. Hirsjärven ym. (2009, 222) mukaan litteroinnissa aineisto kirjoitetaan puhtaaksi sana sanalta ja tämä voidaan suorittaa joko koko aineistosta tai ainoastaan teemoja mukailen. Tässä opinnäytetyössä haastatteluaineistosta litteroitiin tutkimukseen liittyvät viralliset ja olennaiset osat, jättäen pois haastattelujen aikana ulkopuolelta tulleet keskeytykset ja muut

epäviralliset asiat. Litteroinnin jälkeen aineisto analysoitiin käyttäen menetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineisto pelkistettiin, eli redusointiin, jolloin siitä jäi jäljelle vain tutkimukselle olennaiset seikat. Litteroidusta aineistosta erotimme teemat toisistaan eri väreillä, eli kullakin teemalla oli oma värinsä tekstissä. Näin teemoja oli helppo eritellä ja käydä läpi alusta saakka. Ne myös käsiteltiin haastatteluissa tietyssä järjestyksessä, mutta eri värein alleviivaten teemoista tuli entistä selkeämmät, sillä haastatteluissa aiheet hyppivät välillä teemasta toiseen. Tuomen ja Sarajärven (2013, 109) mukaan redusointia ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaisesti olennainen informaatio pilkotaan osiin tai tiivistetään. Tuomen ja Sarajärven (2013, 110) mukaan tutkimustehtävän ja aineiston laadun perusteella aineistosta määritetään analyysiyksikkö, jona voi toimia yksittäinen sana, lause, lauseen osa tai ajatuskokonaisuus.

Analyysin seuraavassa vaiheessa aineisto klusteroitiin, eli ryhmiteltiin. Tuomen ja Sarajärven (2013, 110) mukaan klusterointi sisältää alkuperäisilmauksien tarkkaa läpikäyntiä ja samankaltaisuuksien ja/tai eroavaisuuksien etsimistä. Tällöin myös käsitteet luokitellaan ja ryhmitellään omiksi joukoikseen niitä yhdistävien käsitteiden alle. Näin aineistosta saadaan tiiviimpi, kun yksittäisten tekijät yhdistyvät yleisten käsitteiden alle. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 110.) Tässä vaiheessa tutkimuksemme aineistosta olennainen informaatio jaettiin osiin eri taulukoihin teema-alueittain.

Klusteroinnin jälkeen haastatteluaineistolle suoritettiin abstrahointi. Abstrahoinnissa tutkimuksen tuoma tärkein tieto erotetaan muusta aineistosta ja tämän avulla muodostuu tutkimuksen tärkeimmät teoreettiset käsitteet. Näin alkuperäisistä kielellisistä ilmauksista saadaan teoreettisia käsitteitä ja lopulta tutkimuksen johtopäätökset. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 111.)

Aineiston analysoinnin edetessä taulukoimme käsitteet omien teemojen alle ja edelleen niitä yhdistävien luokkien ja käsitteiden alle. Näitä olivat esimerkiksi haasteet – teemas- sa haasteet kotona ja haasteet kodin ulkopuolella. Aineiston analysoinnin syventyessä käytimme pohjana kohdatuille haasteille analysoituja käsitteitä luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä haastateltavan omassa kulttuurissa. Näin pystyimme vertailemaan tulok- sissa niitä haasteita, joita erilaisista lähtökohdista tulevat Suomessa kohtaavat. Selviy-

tymiskeinoihin liitimme toisiinsa yhdistävät käsitteet haastatteluissa ilmenneistä tulevaisuuden suunnitelmista ja haaveista. Täten erilaisten selviytymiskeinojen analyysi pohjautui tulevaisuuteen suuntautumiselle.

Analysoinnin päätteeksi pyrimme muodostamaan ymmärryksen siitä, mikä on tutkimustehtävän kannalta olennaisin tieto. Tällä tavoin saimme aikaan tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset. Tuomen ja Sarajärven (2013, 113) mukaan tutkijan tavoitteena on sekä ymmärtää tutkittavan ilmiön merkityksiä tutkittaville että säilyttää heidän näkökulmansa muuttumattomana analyysin eri vaiheissa.

5 LUKU- JA KIRJOITUSTAIDOTTOMAN ARKEA

5.1. Taustatietoja

Haastattelimme kuutta Suomessa asuvaa maahanmuuttajanaista, jotka ovat iältään 32–52-vuotiaita. Heistä neljä on kotoisin Afganistanista, yksi Irakista ja yksi Thaimaasta. Naisten Suomessa oleskeluaikojen välillä on suurtakin hajontaa. Pisimpään maassa oleskellut on asunut Suomessa 14 vuotta, kun taas lyhyimmän ajan maassa oleskellut on tullut Suomeen 1,5 vuotta sitten. Huolimatta Suomessa asumisajasta, heidän kaikkien suomen kielen suullinen taitonsa on samantasoista. Naiset ovat tulleet Suomeen kiintiöpakolaisina, turvapaikanhakijoina, perheen yhdistämisen tai avioliiton vuoksi. Kaikilla naisilla on lapsia, joista osa on syntynyt Suomessa. Avioliiton vuoksi tulleella naisella on suomalainen aviopuoliso. Kahden naisen kohdalla tapahtuu eritahtinen kotoutuminen eli heidän aviomiehensä ovat tulleet yksin Suomeen muuta perhettä useampia vuosia aikaisemmin. Yhden naisen perhe on asunut kolme vuotta vastaanottokeskuksessa, josta perhe on hiljattain päässyt muuttamaan pois. Neljä naisista on vielä kotoutujia.

Haastateltavien naisten koulutustausta on yleisesti melko heikkoa. Puolet naisista on tullut Suomeen primaariluku- ja kirjoitustaidottomina, eivätkä he ole käyneet koulua koskaan ennen Suomeen tuloa. Kolme naisista oli sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomia, sillä he hallitsivat jonkun muun kuin latinalaisen kirjaimiston. Kaksi naisista puhui hiukan englantia ja toinen heistä oli oppinut englannin kielen suullisen taidon kotimaassaan työskennellessään ulkomaalaisten turistien kanssa. Neljä kotoutuvaa naista opiskelee suomen kieltä kotoutumiskoulutuksessa. Naisista kaksi on ohittanut kotoutumisajan ja he opiskelevat suomen kieltä kolmannen sektorin järjestämällä kursseilla. Yhden primaariluku- ja kirjoitustaidottoman naisen kotona käy säännöllisesti kotiopettaja opettamassa suomen kieltä.

Käytämme opinnäytetyössämme suorien lainausten ohessa niin sanottuja koodinimiä naisten oikeiden tai peitenimien sijaan, sillä se takaa paremmin naisten anonymiteetin. Koodinimiä ovat M1, M2, M3, M4, M5 ja M6. Käytämme tulosten tarkastelussa haastateltavista sanoja maahanmuuttajanainen tai nainen. Haastatteluista kaksi suoritettiin osittain englannin kieltä hyödyntäen yhteisen ymmärryksen lisäämiseksi. Emme kuiten-

kaan kääntäneet englanninkielisiä suoria lainauksia suomeksi, koska halusimme näin säilyttää tulosten autenttisuuden.

5.2. Haasteet

Haastatteluissa ilmeni erilaisia haasteita ja ongelmatilanteita, joita luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset arjessaan kohtaavat. Haasteet jaettiin analyysin viimeisessä vaiheessa sen mukaan, ilmenevätkö ne kotona vai kodin ulkopuolella, liittyvätkö ne kohtaamisiin valtaväestön kanssa, yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vai kielen oppimisen paineisiin yhteiskunnassa. Maahanmuuttajanaiset korostivat haastatteluissa, että haasteita ei ilmene arjessa joka päivä, vaan joskus. Suurimpana haasteena naiset kokivat luonnollisesti erilaisten papereiden ymmärtämisen.

Haastateltavien naisten kotimaiden välillä luku- ja kirjoitustaidottomuus on hyvin vaihtelevaa. Vuoden 2000 tilaston mukaan Afganistanissa yli 15- vuotiaista naisista vain 12,6 % oli luku- ja kirjoitustaitoisia. Irakissa vastaava luku vuoden 2011 tilastossa oli 71,2 % ja Thaimaassa vuoden 2005 tilaston mukaan 91,5 %. (Central Intelligence Agency.)

5.2.1 Haasteet kotona

Kaikilla haastatelluilla maahanmuuttajanaisilla on lapsia, joten äidin ja vaimon roolien yhdistäminen omaan kotoutumiseen ja kielen opiskeluun aiheuttaa erilaisia haasteita heidän jokapäiväisessä elämässään. Lasten ja muun kodinhoidon takia naisilla ei ole omaa aikaa opiskella. Ajan löytäminen lasten hoitoon ja äidin rooleihin liittyvien tehtävien lisäksi kielen opiskeluun tuo ongelmia. Haastatelluista naisista neljä on kotoisin sellaisesta kulttuurista, jossa tytöt ja naiset ovat perinteisesti kotona ja huolehtivat koti- töistä ja lapsista. Nuorena avioituminen ja lasten saaminen on estänyt tai viivytännyt heidän omia mahdollisuuksiaan käydä koulua kotimaassaan. Opiskelun ja työn yhdistäminen perheestä ja kodista huolehtimiseen ei ole ennen Suomeen tuloa ollut ajankoh- taista. Haastateltujen naisten lapset ovat eri-ikäisiä, suurin osa lapsista on kuitenkin kou- luikäisiä. Lasten ikä vaikuttaa oleellisesti myös äidin suomen kielen opiskeluun.

Kaikille naisille suomen kielen opiskelun ja perheen yhdistäminen aiheuttaa siis haasteita tavalla tai toisella. Myös oman opiskelurauhan löytyminen kodissa lastenhoidon ja kotiaskareiden keskellä tuovat ongelmia. Opiskelurauha löytyy usein vasta illalla, kun kotityöt on tehty ja lapset ovat menneet nukkumaan. Lisäksi stressi omasta kielen oppimisesta ja muista kodin ja perheen asioista vaikuttaa naisten hyvinvointiin ja täten myös kielen oppimiseen. Taulukossa 1 ilmenee kotona kohdattavia haasteita.

– – minä ei hyvin, minä koko päivän pää kipeä, minä tulen kouluun, sitten mä menen kotiin. Lapset tulevat koulusta, mä tekee ruokaa, söi ja... kotona työssä loppuu, mä väsynyt. Mä väsynyt, sitten mä en hyvin opi. (M5)

TAULUKKO 1. Haasteet kotona

Haasteet kotona	<ul style="list-style-type: none"> • roolien yhdistäminen: äiti/ vaimo/ kielen opiskelija • opiskelurauha • stressi • aika
-----------------	--

5.2.2 Haasteet kodin ulkopuolella

Alkuaika Suomeen tulon jälkeen koettiin luonnollisesti ongelmallisemmaksi kuin enää haastatteluhetkellä. Näistä vaikealta tuntuneista hetkistä maahanmuuttajanaiset kertoivat esimerkkeinä arjen perustoiminnot, kuten kaupassa asiointi ja lääkärisäkäynti. Bussilla kulkeminen yksin ilman kenenkään apua tuotti naisille ongelmia, sillä bussin numero ja aikataulujen seuraaminen on lukutaidottomalle henkilölle lähes mahdotonta.

Joo minä tule Suomi, minä ei tiedä missä bussi Tesomalle. Minä seiso, istu, odota bussi, milloin bussi lähtee. Minä ei ole puhelin ja yksin istuu... istuu, istuu. Ja en tiedä, paljon ogelma. (M3)

Yksi naisista kertoi pitkästä matkastaan Suomeen ja siitä, minkälaisia haasteita se hänelle ja hänen perheelleen tuotti. Pitkä ja raskas matka monien lentokoneenvaihtojen takia ilman aviomiestä ja ilman tarvittavaa kielitaitoa oli erittäin haastava.

Minä lapsi puhuu, lentokone lähtee, minä istuu. Minä en tiedä mistä, tosi vaikea. En ole puhu ja lukee. Lukee, tosi vaikea. – –minun lapsi ja tulee Suomeen. Joo tosi vaikeaa. Minä lentokone ja pois ja missä minä menee. Ja ei ole puhuu ja ei ole. (M3)

Haastatteluhetkellä julkisilla paikoilla, kuten sairaalassa, kaupassa, lentokentällä tai rautatieasemalla asiointi tuntuu naisista edelleen haasteelliselta ja myös bussilla kulkeminen bussin numeron tunnistamattomuuden vuoksi ilman omia apukeinoja tuottaa vaikeuksia. Myös vastauksen saaminen kysyessä saattaa olla välillä vaikeaa.

Kauppaan mä menen, mä tarvitsee missä tämä, missä tämä. Mä sanoo anteeksi, mä tarvitsee apua. (M5)

Hän nopeasti sanoo tämä numero bussi nopeasti sanoo. Mä sitten sano, anteeksi sinä kirjoittaa, mä en ymmärrä. (M5)

Naisille lääkärisäkäynnit aiheuttavat epävarmuutta ja niihin tarvitaankin usein tulkki tai kielitaitoisempi ystävä avuksi.

Vaikea mene lääkäriin, minä puhun. Lääkäri vaikea. Minä haluan tulkki. (M1)

Viranomaiskohtauksissa ja yhteydenpidossa virallisiin tahoihin on omat haasteensa. Kaikki naiset kokevat viralliset paperit huomattavan vaikeina ja niiden ymmärtäminen on vähäistä. Ajanvarauksessa päivämäärä ja kellonaika aiheuttavat väärinkäsityksiä ja naiset kokevat epävarmuutta siitä, milloin tietyt asiat tulisi hoitaa kun heillä on jonkin aika varattuna. Heille on myös epäselvää, milloin on mahdollista itse mennä käymään virastoissa, esim. TE-toimistossa ilman varattua aikaa.

Joo, mä menee TE-toimisto, minä häntä paperi. Mä sano anteeksi, mä posti tulee... mitä tämä... kello tulee sama päivä tulee.. Mitä nimi on, mä menee toimisto, mä sanon: ”Minä aika?” (M5)

Osa naisten lapsista käy päiväkodissa ja koulussa, ja nämä tahot ovat yhteydessä koteihin myös kirjallisesti. Yhteydenpito koulun ja päiväkodin kanssa tuntuu naisista hankalalta, sillä he eivät voi itse suoraan osallistua yhteydenpitoon sillä tavalla kuin haluaisivat. Myös puutteellinen suullinen suomen kielen taito aiheuttaa joissain tilanteissa yhteydenpitovaikeuksia näihin tahoihin. Haasteita kodin ulkopuolella kuvaa taulukko 2.

Minä en lukee. lapset menee kouluun, opettaja kirjoittaa. Kotiin tulee minun mies katsoo ja iso poikani katsoo, minä en. Minä en paljon ymmärrä. Luki luki vähän ymmärrän mitä tarkoittaa, ei kaikki ymmärrä. (M5)

TAULUKKO 2. Haasteet kodin ulkopuolella

Haasteet kodin ulkopuolella	<ul style="list-style-type: none"> • kaupassa asiointi • lääkärissä käynti • bussilla liikkuminen • matkustaminen ja liikkuminen julkisilla paikoilla • viranomaiskohtaukset • yhteydenpito virallisten tahojen, koulun ja päiväkodin kanssa
-----------------------------	--

5.2.3 Riippuvuus muiden avusta

Kaikki haastatteluihin osallistuneet maahanmuuttajanaiset mainitsivat suurimmaksi haasteeksi erilaisten papereiden ja asiakirjojen ymmärtämisen. Tämä aiheuttaa heille riippuvuutta muista henkilöistä, omasta perheestä ja muusta sosiaalisesta verkostosta. Kaikki naiset kokevat, että he eivät pärjää arjessa ilman miehensä apua. Asioita ei hoideta ilman aviomiestä. Riippuvuuteen vaikuttaa miehen parempi kielitaito ja naisen asema omassa kulttuurissa. Naiset korostivat myös sitä, että he joutuvat odottamaan apua usein pitkäänkin, siihen saakka, että joku kieltä osaava perheenjäsen tulee kotiin. Täten he eivät saa selvyttä epäselviin asioihin saman tien.

– ja odottaa mies tulee ja poika tulee sitten mitä tapahtuu. Ja on minä ei ymmärrä tämä ei lukee, minä ei ymmärtää missään tämä, poika on tämä nimi on tässä on... Hän auttaa. Illalla. Ja odottaa illalla poika tulee. (M6)

Oppivelvolliset kouluikäiset lapset oppivat suomen kielen kouluympäristössä ja kavereiden seurassa. Kielen oppiminen ja omaksuminen tapahtuu paljon nopeammin lasten kohdalla kuin vanhempien. Tämä johtaa usein siihen, että lapset auttavat vanhempiaan kielen opiskeluun liittyvissä haasteissa. Haastatellut naiset kertovat, että lasten elämä täyttyy koulusta, kavereista, harrastuksista, kotitehtävistä ja muista kiireistä. Tämän

takia heillä ei aina riitä aikaa auttaa vanhempiaan suomen kielen kotitehtävien teossa. Riippuvuus muiden avusta näkyy tiivistelmänä taulukossa 3.

Joo, lapsi on vaikeaa. Lapsi ei auttaa, minä lukeen. (M3)

TAULUKKO 3. Riippuvuus muiden avusta

Riippuvuus muiden avusta	<ul style="list-style-type: none"> • aviomies: kielitaito, naisen asema • lapset • sosiaaliset verkostot • avun odottaminen
--------------------------	---

5.2.4 Kohtaamiset valtaväestön kanssa

Maahanmuuttajanaiset kokevat yhdeksi jokapäiväiseksi haasteeksi kohtaamiset valtaväestön kanssa. Kontaktien ja avoimen kommunikoinnin puute, esimerkiksi naapurien kanssa, koetaan erityisen haasteellisenä. Kulttuurien väliset erot, jotka vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen, poikkeavat erittäin paljon naisten omasta kulttuurista. Tämän takia maahanmuuttajanaiset kokevat, että valtaväestön sosiaaliset taidot ovat heikot. Tämä vaikuttaa myös oleellisesti uusien kontaktien ja sosiaalisten verkostojen luomiseen valtaväestön kanssa.

– Naapuri näin minut, ei puhu, miksi? Ei hyvä. – very sad, koska haluan puhua. Hän ei puhu ja mies ja nainen ei puhu. Ja tulee bussilla istuu takana nainen, mina sanoin ”hei” ja ”mitä kuuluu”, hän ei vastaa. Miksi ei vastaa? Minä suomalainen...miksi ei vastaa...hän... ei hyvä. (M2)

Naisten heikon kielitaidon vuoksi kommunikointi on erityisen vaikeaa, mikä aiheuttaa myös väärinkäsityksiä kommunikoidessa valtaväestön kanssa. Lisäksi valtaväestön liian nopea puhe aiheuttaa väärinkäsityksiä etenkin apua kysyttäessä. Naisista kaksi osaa puhua englantia ja yksi heidän kokemistaan haasteista on se, että he eivät voi turvautua englannin kieleen kaikkien kanssa. Taulukkoon 4 on koottu naisten kokemia kohtaamisia valtaväestön kanssa.

TAULUKKO 4. Kohtaamiset valtaväestön kanssa

Kohtaamiset valtaväestön kanssa	<ul style="list-style-type: none"> • kontaktien puute, vaikea luoda uusia sosiaalisia suhteita • avoimen kommunikoinnin puute • kulttuurierot, jotka vaikuttavat ihmisten käyttäytymiseen • väärinkäsitykset ja kielen ymmärtäminen • englannin kielen käyttäminen
---------------------------------	---

5.2.5 Yksilölliset haasteet

Yleistä näiden haastateltavien maahanmuuttajanaisten keskuudessa näyttää olevan se, että he itse kokevat henkilökohtaiset tilanteensa hankaliksi ja ovat sitä mieltä, ettei oma kielitaito ole riittävä itsenäiseen toimintaan Suomessa. Muutama nainen nimeää suomenkielisen puhelinkeskustelun haasteelliseksi ja yhdelle naisista puhelinkeskustelut suomen kielellä tuottavat niin suurta epävarmuutta, että hän ei uskalla aloittaa puhelinkeskusteluja itse, vaan hänen tyttärensä hoitaa ne hänen puolestaan. Itseluottamuksen puute käyttää suomen kieltä näkyy naisten omina oletuksina, etteivät he itse ymmärrä tarpeeksi suomen kieltä ja pärjää kielitaidon kanssa itsenäisesti.

– – paljon mä ongelma. Mä en ymmärrä. Hän sanoo... minä nopeasti en ymmärrä, hän mitä hän sano. – – Mä kotitehtävä meni kotiin, mä luki, mä en ymmärrä. Kiinni laitan. Kaikki mä en opi. Vähän vähän.(M5)

Yksi nainen mainitsi olevansa ujo ja sen hieman rajoittavan omaa uskallustaan toimia suomen kieltä käyttäen. Naiset kokevat terveysasiat tärkeinä, mutta suomen kielellä hankalina ymmärtää, minkä vuoksi ne luovat epävarmuutta sekä synnyttävät huolta ja stressiä. Taulukosta 5 ilmenee naisten yksilöllisiä haasteita.

TAULUKKO 5. Yksilölliset haasteet

Yksilölliset haasteet	<ul style="list-style-type: none"> • omaa kielitaitoa ei koeta riittäväksi itsenäiseen toimintaan • epävarmuus kielen käytöstä • itseluottamuksen puute • luonteenpiirteet
-----------------------	--

5.2.6 Uuden kielen omaksuminen ja odotukset yhteiskunnassa

Haastatelluista naisista neljä on kotoisin sellaisista maista, joissa on normaalia olla luku- ja kirjoitustaidoton nainen. Tämä vaikuttaa myös niihin paineisiin ja odotuksiin, joita ulkopuolinen yhteiskunta naisille luo. Suomalainen yhteiskunta odottaa täten heiltä täysin erilaisia asioita, kuin joita heiltä odotetaan omassa kotimaassa. Naisista kolme ei ole koskaan käynyt koulua, joten Suomessa he ovat saaneet mahdollisuuden oppia lukemaan ja kirjoittamaan. Yksi naisista nosti esiin esimerkin maantieteen osaamisesta: omassa kotimaassaan hän ei tuntenut karttaa ollenkaan, tai osannut kertoa missä mikäkin paikka sijaitsee.

Suomen kielen oppiminen ja omaksuminen koetaan haasteellisena vaikean kirjaimiston ja suomen kielen sanaston vuoksi. Suomen kielessä on paljon pitkiä sanoja ja monimutkaisia yhdyssanoja, jotka maahanmuuttajanaiset kokivat erittäin vaikeiksi. Lisäksi ääntäminen on erilaista, kuin naisille tutuilla kielillä. Suomen kielen taitoa ei koeta riittäväksi, mikä aiheuttaa myös sen, että naiset ovat riippuvaisia muista ihmisistä. Yksi naisista kokee kuitenkin, että hänen kielitaitonsa on riittävä lääkärissä käyntiin yksin, jos hänellä on vain pieni vaiva. Jos kyse on kuitenkin vakavammasta sairaudesta, tilaa hän ehdottomasti tulkin mukaan lääkärikäynnille.

Minä paljon sairas ja sitten minä haluan tulkki. Ja vähän sairas, minä menen yksin.(M1)

Yksi maahanmuuttajanaisista oli joutunut liian vaikeatasoiseen kotoutumiskoulutukseen omaan kielitaitotasoonsa nähden ja koki viiden kuukauden kurssin lähes turhaksi, koska hän ei oppinut siellä juuri mitään.

Joo, vaikea. Minä mene kurssille, opettaja puhuu, minä en tiedä. Joo tosi vaikea. Viisi kuukautta minä menen kurssille, minä takaisin kotiin, en tiedä. (M3)

Kielitaidon puutteen tai heikkouden vuoksi sanomalehtien lukeminen maahanmuuttajainaisille on ongelmallista. Täten myös ajankohtaisten asioiden seuraaminen itsenäisesti yhteiskunnassa jää puutteelliseksi naisten osalta. Tietoyhteiskunnassa suurin osa asioista hoidetaan tänä päivänä tietokoneen ja internetin kautta, mikä aiheuttaa naisille ongelmia. Naisista neljä oli haastatteluhetkellä kotoutumiskoulutuksessa opiskelemissa suomen kieltä. Kotitehtävien paljous ja stressi kielen oppimisesta koettiin haasteena. Tämä aiheuttaa myös turhautumista arjessa. Taulukossa 6 on kuvattu naisten kielen omaksumisen ja yhteiskunnan odotusten haasteita.

–Minä paljon stressi, miksi mä en opi. Miksi mä en hyvin opi?(M5)

TAULUKKO 6. Uuden kielen omaksuminen ja odotukset yhteiskunnassa

Uuden kielen omaksuminen ja odotukset yhteiskunnassa	<ul style="list-style-type: none"> • suhtautuminen luku- ja kirjoitustaitoon yhteiskunnassa • ajankohtaisten asioiden seuraaminen • tietokoneen ja internetin käyttö • suomen kielen vaikea kirjaimisto • suomen kielen sanasto haastavaa • kotoutumiskoulutuksen vaikea taso • kotitehtävien paljous • stressi kielen oppimisesta
--	--

5.3. Selviytymiskeinot

Halusimme keskittyä haastatteluissa selviytymiskeinoihin, joita haastateltavat naiset käyttävät arjessaan. Haastattelujen tulosten perusteella erittelimme keinot selviytyä sen mukaan, mistä naiset kokevat saavansa apua tai tukea. Näitä ovat perhe, sosiaaliset verkostot, arjen apukeinot ja viralliset tahot. Viimeisenä käsittelemme naisten tulevaisuutta heidän näkökulmastaan.

5.3.1 Perhe

Jokaisen haastateltavan maahanmuuttajanaisen kohdalla suurimman avun ja tuen selvitä Suomessa uudessa kulttuurissa uuden kielen parissa luku- ja kirjoitustaidottomana antaa oma perhe, ja myös jokaisen kohdalla apua antaa oma aviomies. Osa naisista nimeää oman aviomiehensä tärkeimmäksi avukseen ja turvakseen, osa saa enemmän apua lapsiltaan. Osalla haastatelluista naisista aviomies oli tullut Suomeen jo vuosia ennen muuta perhettä.

Ensimmäinen minun poikani, toinen tyttären, kolmas mies. (M5)

Minä pojat auttaa ja minä iso tyttö on paljon auttaa. Ja minun mies. (M1)

Yhdellä naisista on suomalainen aviomies, joten hän on selvästi etulyöntiasemassa muiden naisten rinnalla, mitä tulee uuden kielen ja kulttuurin omaksumiseen. Hänellä apu on lähellä jatkuvasti. Hän käyttää suomen kieltä kotona ja appivanhempiensa kanssa, toisin kuin muut naiset, joilla suomen kieli ei ole vahvasti läsnä kotona.

Eritahtinen kotoutuminen voidaan nähdä selviytymiskeinona naisen kannalta. Kun mies on tullut jopa useita vuosia muuta perhettä aiemmin Suomeen, on hän ehtinyt jo oppia tässä yhteiskunnassa vaadittavia tietoja, taitoja ja tapoja suomen kielen lisäksi. Nämä opitut uuden kulttuurin tiedot, taidot ja tavat sekä kielen osaaminen auttavat koko perhettä kotoutumisessa. Lisäksi miehen luku- ja kirjoitustaito uudessa kotimaassa koetaan suureksi hyödyksi arjen asioiden hoitamisessa. Miehen ja lasten antamaan apuun naiset voivat poikkeuksetta luottaa, vaikka he joskus joutuisivatkin odottamaan sitä.

Miehen tulee, koska hän tulen täällä before me. Hän tulee kolme vuotta tulee. Hän ymmärrä. (M2)

I ask my husband he do anything for me. (M4)

Lasten oppiessa nopeasti uuden kulttuurin tavat ja kielen, heidän apuaan käytetään myös suomen kielen kotitehtävissä ja he myös kääntävät virallisiakin papereita vanhemmilleen. Perheen kanssa suomenkielisten papereiden läpikäyminen ja yhdessä selvittäminen on naisille positiivinen asia. Naiset kertovat menevänsä kauppaan ja muille

asioille lähes aina jonkun seurassa eli harvoin he tapaavat mennä yksin hoitamaan mitään asioita ja myös ostokset tehdään jonkun kanssa.

*Ruokakaupassa, mä en mene. Tyttären kanssa menee, mies kanssa menee.
– – En mene yksin. (M5)*

Haastatteluja tehdessä ilmeni, että miehen asenne ja suhtautuminen vaimonsa kouluttautumiseen on merkittävä. Yksi naisista korosti saavansa mieheltään erityistä tukea ja kannustusta luku- ja kirjoitustaidon opiskelemiseen. Perheen sisäisestä tuesta arjen keskellä kertoo taulukko 7.

Mutta minun mies tykkää mä menen kouluun, mä lukee. Hän sanoo: ”Kotiin sinä lukee sinä ymmärrä. Minä en tykkää sinä et ymmärrä, et lukee, et kirjoita. Mä tykkään sinä kirjoittaa.” (M5)

TAULUKKO 7. Perhe

Perhe	<ul style="list-style-type: none"> • merkittävin päivittäinen tuki ja apu • aviomies • lapset • perheen jäsenten apuun luottaminen • eritahtinen kotoutuminen • yhdessä tekeminen ja selvittäminen • aviomiehen kannustus kielen opiskeluun
-------	--

5.3.2 Sosiaaliset verkostot

Huolimatta maahanmuuttajanaisten Suomessa oleskeluajasta, heillä kaikilla on perheen ulkopuolisia sosiaalisia verkostoja, jotka ovat apuna arjen haasteellisissa tilanteissa. Näihin verkostoihin kuuluvat ystävät, kaverit ja tutut. Heitä käytetään tulkkausapuina niissä tilanteissa, kun virallista tulkkia ei ole saatavilla tai sitä ei viitsitä pyytää. Sosiaaliset verkostot auttavat naisia myös virallisten papereiden ymmärtämisessä. Yhdellä

naisella asuu naapurissa tuttu suomalainen, joka auttaa häntä tarvittaessa tärkeiden papereiden ymmärtämisessä ja kirjoittamisessa.

Minä joskus koulussa ja menee tämä kirjoittaa paperi ja... minä sanoin mene naapuriin ja hän tyttö, minä tyttö sama koulussa. Ja minä sanon ”Anteeksi, minä auttaa tämä paperi”. Ja hän katsoo ja sitten kirjoittaa paperi ja minä kirjoittaa allekirjoitus ja sitten antaa opettajalle. Kyllä kylä on hyvä Suomessa. (M1)

Laajat sosiaaliset verkostot antavat mahdollisuuden sille, että apu löytyy aina tarvittaessa. Pisimpään Suomessa asunut nainen korosti, että maahanmuuttajaystäväistä ja -kavereista löytyy aina joku, joka osaa ja ymmärtää paremmin suomea kuin hän itse. Yhdellä naisista löytyy verkostosta hänen omaa äidinkieltään puhuva suomalainen, joka toimii hänen apunaan ja tulkkinaan esimerkiksi sairaalassa. Lähes kaikki naiset mainitsivat kuitenkin, että he eivät hoida viranomaisasioita yksin, vaan pyytävät aina jonkun mukaan tulkkausavuksi. Taulukossa 8 on kuvattu sosiaalisten verkostojen avun merkitystä arjen pulmien selvittämisessä.

Minä tyttö kotona, minä sano hänelle. Ja sitten hän ei kotona ja minä mene Kela. Ja minä sano kaverille. Minä kaveri on hyvä puhuu suomi. Minä ei mene auttaa. Minä mene tyttö kanssa ja kaveri kanssa. Ei mene yksin. (M1)

TAULUKKO 8. Sosiaaliset verkostot

Sosiaaliset verkostot	<ul style="list-style-type: none"> • ystävät, kaverit ja tutut • tulkkausapu • apu suomenkielisten papereiden ymmärtämisessä ja niiden täyttämässä • muiden apuun luottaminen
-----------------------	---

5.3.3 Arjen apukeinot

Kaikki haastatellut maahanmuuttajanaiset käyttävät arjessaan joitakin apukeinoja uuden kielen tai luku- ja kirjoitustaidon oppimisessa. Naisista kaksi, jotka ovat sekundaarilu- ku- ja kirjoitustaidottomia, ilmoittaa käyttävänsä arjessaan tietokonetta ja sanakirjaa

apuna esimerkiksi sanojen tai käsitteiden selvittämiseen. Puolet naisista kertoi harjoittavansa suomen kieltään mielellään suomalaisia televisio-ohjelmia ja elokuvia seuraten.

I have some books. If book not, I look help internet. Internet or I ask my husband. I write in paper and look internet. (M4)

Lasten ohjelmia minä katsoo. On hyvä oppia suomea. (M3)

Arjen keskellä kaksi naista käytti apukeinoja bussilla liikkumiseen ja toinen naisista kertoi kirjoittavansa bussin numeron käteensä, jotta tietää minkä bussin kyytiin hypätä. Yksi naisista kertoi kuvan ottamisen vieraasta asiasta tai sanasta ja sen tarkistamisen myöhemmin hyväksi apukeinoksi selvittää merkityksiä. Hän kertoi myös, että hän on täyttänyt kotonaan keittiön ja kylpyhuoneen pienillä lappusilla, jotka kertovat sen kohdalla olevan esineen tai asian suomalaisen nimen. Englantia puhuu eritasoisesti haastateltavista naisista kaksi, mutta toinen heistä kertoo turvautuvansa englannin kielen käyttöön suomalaisten kanssa yleensä saman tien, mutta toinen vasta hätätilanteessa mikäli suomen kieli tuntuu tilanteessa liian hankalalta. Alla naisten käyttämiä arjen apukeinoja (taulukko 9).

TAULUKKO 9. Arjen apukeinot

Arjen apukeinot	<ul style="list-style-type: none"> • tietokone • sanakirja • suomalaiset televisio-ohjelmat ja elokuvat • tietyn bussin numeron muistamiseksi numeron kirjoittaminen käteen • kuvan ottaminen vieraasta asiasta tai sanasta ja sen selvittäminen myöhemmin • kotona suomenkieliset lappuset uusien sanojen omaksumisen apuna • englannin kieleen turvautuminen
-----------------	---

5.3.4 Viralliset tahot

Puolet haastatelluista naisista mainitsi viranomaiset tahona, joka auttaa arjen ongelmis-
sa. Sosiaaliviranomaisilta, kuten sosiaaliohjaajalta kerrottiin saatavan apua ja yhden
naisen luona käy suomalainen nainen avustamassa kotona ja kodin ulkopuolella hoidet-
tavissa arjen askareissa. Tulkkausapuun turvautuminen helpottaa haastateltavien ym-
märrystä ja osa heistä käyttää tulkkia tarvittaessa. Tampereen maahanmuuttajaneuvon-
nasta maahanmuuttajat saavat apua ja neuvoja omalla äidinkielellään. Naiset pitävät
maahanmuuttajaneuvontaa tärkeänä paikkana, mutta heistä kukaan ei käytä maahan-
muuttajaneuvonnan palveluita säännöllisesti, ainoastaan muutamia kertoja vuodessa.

*He [husband] tell me this thing I understand. If there's something I don't
understand there is this office I go to speak Thai language. Office. (M4)*

Suomen kielen opettajat ovat yksi tärkeimmistä auttavista tahoista kieltä opiskeleville
maahanmuuttajille. Jokainen nainen mainitsi suomen kielen opettajansa yhdeksi avun
lähteeksi. Kotoutumiskoulutuksessa olevat naiset opiskelevat suomen kieltä täysipäiväi-
sesti, joten heillä on mahdollisuus kysyä suomen kielen opettajalta apua jokaisena arki-
päivänä. Kolmannen sektorin järjestämillä suomen kielen kursseilla opettajaa taas tava-
taan vain kerran viikossa. Täten näillä naisilla on mahdollisuus kysyä neuvoa opettajalta
paljon harvemmin. Oppilaitosmaailmassa myös työharjoittelijat mainittiin huomattava-
na apuna, sillä heillä on aikaa paneutua haastateltavien ongelmiin ja olla läsnä. Taulu-
kosta 10 käy ilmi virallisten tahojen apu naisten kokemana.

*Hän [oppilaitoksen työharjoittelija] naiset paljon tulee, hän paljon aut-
taa. Joo paljon, hän istuu lähellä. (M5)*

Kaikki opettaja auttaa. (M6)

TAULUKKO 10. Viralliset tahot

Viralliset tahot	<ul style="list-style-type: none"> • apua koetaan saatavan: <ul style="list-style-type: none"> ➤ viranomaiset ➤ sosiaaliviranomaiset <ul style="list-style-type: none"> → sosiaalihoaja ➤ suomenkielenopettajat ja oppilaitoksen työharjoittelijat ➤ tulkki ➤ Maahanmuuttajaneuvonta, josta apu omalla kielellä
------------------	--

5.3.5 Tulevaisuuteen suuntaaminen

Kaikki maahanmuuttajanaiset opiskelivat suomen kieltä haastatteluhetkellä. Haastattelussa ilmeni monia eri tapoja, joilla he selviävät kieliongelmissa ja kielen opiskelusta jokapäiväisessä elämässään. Lähes kaikki naiset korostivat omaa motivaatiotaan ja haluan oppia suomen kieltä, kaikista kielen opiskelun tuomista haasteista huolimatta. Kaikkien naisten kotimaissa luku- ja kirjoitustaidon merkitys on tärkeä, vaikka taidon oppimiseen ei kaikissa näissä maissa välttämättä ole mahdollisuuksia. Kielen opiskelua kohtaan ei koeta pelkoa, mutta mahdollisuus keskittyä opiskeluun rauhassa koetaan tärkeänä.

Mä en ymmärrä. Nopeasti minä... sitten mä kotiin mene rauhassa, sitten minä ymmärrä. Lääkäri sanoo... sama kun mä tulin kouluun, kun opettaja sano vain nopeasti ymmärrä. Sitten mä rauhassa lukimaan. (M5)

Joo mä paljon. Mä kymmenen kertaa mä luki, sitten mä vähän ymmärrä. Kaikki... mä haluan kaikki ymmärrä mitä...(M5)

Oma aktiivisuus ja motivaatio itsenäiseen opiskeluun painottui useissa haastattelussa. Suomen kielen kirjoittamisen harjoittelu mainittiin yhtenä itsenäisen opiskelun muotona. Suomen kielen oppiminen nähdään tulevaisuutta ajatellen myös tärkeänä. Kaikki naiset korostivat kielen oppimista tärkeänä välineenä, jonka avulla on mahdollista opiskella ammatti ja päästä työelämään Suomessa.

Yksi naisista on ohittanut kotoutumisajan jo vuosia sitten, asuttuaan Suomessa 14 vuotta. Siitä huolimatta hän käy säännöllisesti opiskelemaan suomen kieltä ja näkee tulevaisuudessa mahdollisuuden suomen kielen taidon paranemiselle. Huolimatta siitä, että naiset ovat heikosta kielitaidostaan johtuen hyvin riippuvaisia perheestään ja sosiaalisista verkostoistaan, pyrkivät he myös itse selviytymään arjen haasteista. Asioista otetaan itse selvää ja yritetään itse ymmärtää niin paljon kuin mahdollista. Naiset pyytävät apua aina silloin, kun sitä tarvitsevat. He pyytävät ja saavat apua myös muualta kuin omasta lähipiiristä. Yksi naisista kertoi yrittävänsä selvittää suoraan viranomaisilta, mistä on kyse, kun postissa saapui kirje, jota hän ei ymmärtänyt. Kaikkien haastateltavien naisten mielestä suomen kieltä on helpompi ymmärtää puhuttuna kuin kirjoitettuna. Naisista kaksi ottaa siis henkilökohtaisesti suoraan yhteyttä epäselvissä tilanteissa puhelimitse tai käymällä paikan päällä selvittämässä viranomaisasioita. Näin he luottavat omiin kykyihinsä ja omaan kielitaitoonsa. Maahanmuuttajanaiset myös kokevat, että he saavat ympäristöstään aina apua vaikeissa ja haasteellisissa tilanteissa. Toisaalta he ovat myös valmiita ottamaan apua vastaan.

– ei ymmärrän ja ei, sitten soittaa... sosiaaliluvun kaikki. – Joo ja puhun sitten auttaa. (M6)

Yksi naisista oli juuri saanut ajokortin, mikä toimii tärkeänä osoituksena hänen omasta motivaatiostaan ja eteenpäin menemisestä, huolimatta hänen lähtökohdistaan. Ajokortti on myös yksi askel lähemmäksi hänen omaa ensisijaista unelma-ammattiaan linja-autonkuljettajana. Kolmella naisella on unelmana työskennellä päiväkodissa lasten parissa. Kotoutumiskoulutuksen osana moni maahanmuuttaja tekeekin työharjoittelun päiväkodissa ja pääsee näin näkemään työelämää Suomessa. Yksi naisista haluaisi tulevaisuudessa työskennellä opettajana ja toinen haluaisi perustaa oman kauneussalongin. Vain yksi nainen ei maininnut erikseen mitään unelma-ammattia, vaan korosti suomen kielen oppimista ensisijaisena asiana.

Lasten ja perheen hyvinvointi korostuivat kaikissa haastatteluissa. Tulevaisuudesta keskusteltaessa naiset toivoivat lastensa kouluttautuvan ammattiin. Taulukossa 11 on nähtävissä kohtia naisten motivaatiosta, asenteesta, aktiivisuudesta ja omista voimavaroista tulevaisuutta ajatellen.

TAULUKKO 11. Tulevaisuuteen suuntaaminen

Tulevaisuuteen suuntaaminen	<ul style="list-style-type: none">• halu ja motivaatio oppia suomen kieltä sen haastavuudesta huolimatta• uuden kielen opiskeleminen ei pelota, mutta vaatii omaa keskittymisrauhaa• halu luku- ja kirjoitustaidon oppimiseen jo kotimaassa• aktiivisuus itsenäisessä opiskelussa• motivaation säilyminen oppimista kohtaan• itse yrittäminen• avun pyytäminen tarvittaessa, myös muilta kuin lähipiiristä• asioiden selvittäminen itse, esim. puhelimitse tai paikan päällä käyden• ympäristön apu ja sen vastaanottaminen• omiin kykyihin ja kielitaitoon luottaminen
-----------------------------	--

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1. Arjen haasteet

Maahanmuuttajanaisten elämään Suomessa tuovat haasteita useat eri seikat. Hellman (2013) nimeää suomen kielen taidon puutteen yhdeksi suurimmista haasteista ja toteaa sen olevan esteenä sekä yhteiskuntaan sisälle pääsyyn että oman kielitaidon harjoittamiseen. Kielitaidon puute haittaa myös työmarkkinoille ujuttautumista ja sosiaalista elämää, etenkin jos nainen jää vain kotiin. (Hellmann 2013, 17.) Suomessa vallitsevat haastateltavien naisten omasta kulttuurista poikkeavat yhteiskunnan odotukset luovat paineita ja ristiriitoja. Omassa kotimaassa naiset jäävät pääosin kotiin huolehtimaan perheestä ja kodinhoidosta, kun taas Suomessa naisia kannustetaan itsenäiseen opiskeluun ja työntekoon. Suomessa heidän tulisi siis yhdistää nämä kaksi eri roolia, mikä tuottaa haasteita muun muassa ajankäytön ja oman jaksamisen suhteen. Uuden kielen opiskeleminen luo lisäpaineita näille naisille, etenkin kun he ovat luku- ja kirjoitustaidottomia suomalaisessa yhteiskunnassa. Puolet naisista oli Suomeen tullessaan primaarilukutaidottomia, eivätkä he olleet koskaan käyneet koulua, joten heille kaikenlainen opiskeleminen oli täysin vierasta, nykyaikaisen tietoyhteiskunnan odotuksista puhumattakaan. Kielen opiskelun aloitettuaan heidän tulisi yhdistää perheen ja kodin huolehtimisen rinnalle suomen kielen opiskelu ja kotitehtävät, mikä on haastavaa ajan tai oman opiskelurauhan puutteen vuoksi.

Suomen kielen riittävän taidon osaaminen aiheuttaa väistämättä haastateltavissa epävarmuutta ja paineita. Kaikenlaisten papereiden ja asiakirjojen käsitteleminen yksin tuntuu heistä mahdottomalta, joten muiden apuun turvautuminen on arkipäivää. Etenkin lääkärikäynneille naiset tarvitsevat tulkin apua. Hellmanin (2013, 59) mukaan kielen taitaminen on tärkeää, sillä sen avulla voi kertoa mitä haluaa ja se avaa muutenkin paremmin väyliä mm. työnhakuun. Arjessa luku- ja kirjoitustaidottomuuden vaikeudet näkyvät hyvin usein nimenomaan lomakkeiden ja muiden papereiden ymmärtämisessä ja täyttämässä. Esimerkiksi kun terveystieteiden keskuksen, Kelan ja sosiaalitoimiston papereita ei osata lukea tai tulkita oikein, voi syntyä väärinkäsityksiä, jotka puolestaan vaativat valituksen tekemistä ja sen käsittelyn odottamista, mikä tuottaa lisää ongelmia. Koulua

käymättömälle luku- ja kirjoitustaidottomalle äidille kielikurssi on hankala ja lasten koulusta tuomat paperit ovat myös ongelma. (Hellman 2013, 79.)

Eritahtinen kotoutuminen vaikuttaa usein negatiivisesti perheenjäsenten vuorovaikutus- ja valtasuhteisiin. Se on yleistä esimerkiksi parisuhteissa, joissa toinen puoliso on muuttanut maahan toista puolisoa selkeästi aikaisemmin tai perheissä, joissa toinen puoliso on alkuperältään suomalainen. Pari saattaa ajautua epätyytyttävään valta-riippuvuus - suhteeseen keskenään, jos toisella on laajempi tuntemus suomalaisesta yhteiskunnasta, kielitaitoa ja sosiaalisia verkostoja. (Alitolppa-Niitamo 2005, 46.) Suurin riippuvuus kaikilla haastatelluilla naisilla onkin omasta miehestään, jota ilman he eivät pärjää. Joidenkin naisten aviomiehet ovat tulleet Suomeen vuosia muuta perhettä aiemmin, joten eritahtinen kotoutuminen luo helposti riippuvuussuhteen aiemmin Suomeen tulleeseen. Naisten perheissä lapset auttavat usein äitejään esimerkiksi kotitehtävissä, mutta lasten omien menojen vuoksi aika ei aina riitä avun antamiseen. Myös Alitolppa (2005, 46) kirjoittaa, että perheissä, joissa lapset menevät kouluun, tapahtuu myös eritahtista kotoutumista. Vanhempien jäädessä kotiin eristyksiin, esimerkiksi työttömyyden vuoksi, lapset oppivat uuden kielen ja yhteiskunnan toimintaperiaatteita nopeammin kuin vanhempansa ja näin ollen roolit kääntyvät helposti päinvastaiseksi kuin niiden kuuluisi olla. Tällöin vastuu onkin siirtynyt lapsille, jotka ohjailevat vanhempiaan uusissa asioissa, josta seurauksena lasten huoleton lapsuus sekä vanhempien auktoriteetti kärsivät. (Alitolppa-Niitamo 2005, 46.)

Kodin ulkopuoliset haasteet, kuten viranomaiskäynnit tai muut julkisella paikalla asioinnit hoituvat haastateltavien naisten kohdalla lähes aina jonkun toisen henkilön seurassa, joten yksin liikkuminen ja asiointi on erittäin harvinaista heidän kohdallaan. Yhteydenpito eri tahoihin on epäselvää ja ongelmallista heikohkoksi koetun suomen kielen taidon, mutta etenkin luku- ja kirjoitustaidon vuoksi. Myös valtaväestön kanssa kommunikointi osoittautui haastateltavien kokemana haastavaksi sekä kielen vaikeuden että suomalaisen kulttuurin vuoksi. Kukaan naisista ei tuntenut vahvaa itsevarmuutta suomen kieltä käyttäessään, tapahtui se joko kasvokkain tai puhelimitse. Kaikki kertoivat olettavansa suoraan, etteivät he pärjää suomen kielen taidollaan itsenäisesti, mutta halusivat silti oppia kieltä paremmin. Osa naisista niin sanotusti uskaltaa toimia aktiivisesti uutta kieltä käyttäen, mutta osalla naisista itseluottamus on vähäisempää kielen oppimisen ja sen käyttämisen suhteen. Tämä johtaa helposti riippuvuuteen toisista ihmisistä

ja heidän avustaan eli muita ihmisiä tarvitaan auttamaan ja tukemaan omaa pärjäämistä. Muiden ihmisten apu on toki hyvä asia ja se auttaa selviytymään arjessa, mutta samalla se hidastaa ja jopa estää itsenäistä toimintaa, silloin kun se on jatkuvaa ja siitä on muodostunut totuttu tapa.

6.2. Arjen selviytymiskeinot

Haastatellut maahanmuuttajanaiset korostivat avun ja tuen antajana arjessa heidän omaa perhettään. Alitolppa-Niitamon (2005, 45) mukaan perhe voi monissa tapauksissa olla monelle maahanmuuttajalle kotoutumisen tärkein resurssi ja se voi toimia emotionaalisenä tukena, muutoksen puskurina sekä identiteetin peilinä jäsenilleen.

Tärkeimmäksi avun ja tuen antajaksi oman perheen piirissä mainittiin joko aviomies tai lapset. Osa naisista on tullut Suomeen lasten kanssa perheenyhdistämisen kautta, tällöin aviomies on ollut Suomessa jo vuosia. Nämä naiset näkevät eritahtisen kotoutumisen selviytymiskeinona, kun aviomies osaa jo suomen kieltä ja tietää miten yhteiskunnassa toimitaan. Lisäksi aviomiehen antamaan apuun naiset pystyvät aina luottamaan. Yhdellä naisista on suomalainen aviopuoliso, jonka kanssa hän käyttää päivittäin suomen kieltä. Tämä asettaa hänet erilaiseen asemaan muihin haastateltuihin verrattuna, kun hänen sosiaalisissa verkostoissaan on enemmän suomen kieltä käyttäviä. Täten myös hänen kielitaitonsa edistyy, kun suomen kieli on läsnä myös kotona.

Maahanmuuttajaperheiden lapsille kielenoppiminen on nopeampaa ja helpompaa kuin heidän vanhemmilleen (Hellmann 2013, 19–20). Naiset painottivat lastensa antamaa apua. Lapset toimivat apuna esimerkiksi suomen kielen kotitehtävissä ja kaupassa käynnissä. Säävälä (2009, 29) korostaa, miten lapset joutuvat ottamaan suuren vastuun perheen asioiden hoitamisessa, kun he ovat käyneet Suomessa koulua, oppineet kielen ja tietävät miten viranomaisten ja palvelujärjestelmän kanssa toimitaan. Luku- ja kirjoitustaidottoman naisen jokapäiväisessä arjessa lasten hyvällä suomen kielen taidolla on suuri merkitys, mikä kuitenkin asettaa lapset sellaiseen asemaan, jossa heidän ei vielä kuuluisi olla.

Aviomiehen asenne vaimon suomen kielen opiskeluun koettiin myös tärkeänä, mikä ilmenee myös opinnäytetyön tuloksissa. Miehen tuki ja kannustus ovat merkittäviä luku- ja kirjoitustaidon oppimisessa. Lundgren (2005, 195–197) korostaa tutkimuksessaan miten suuri rooli miesten asenteella naisten kouluttautumista kohtaan on. Kielen opiskelminen antaa luku- ja kirjoitustaidottomille naisille mahdollisuuden opiskella heidän omaksi hyödykseen täysin erilaisessa roolissa, kuin perinteisessä naisen roolissa, johon he ovat kotona tottuneet. Kielen avulla he pystyvät luomaan kontakteja ja pääsyn ulkopuoliseen maailmaan. Kehittääkseen kielitaitoaan luku- ja kirjoitustaidottomat naiset tarvitsevat vain enemmän aikaa opiskeluun ja kontakteja valtaväestöön. (Lundgren 2005, 195–197.)

Sosiaalisista verkostoista naiset saavat apua aina tarvittaessa, esimerkiksi silloin kun luku- ja kirjoitustaitoa tarvitaan virallisten papereiden ymmärtämisessä. Laajat sosiaaliset verkostot koostuvat ystävästä, kavereista ja tutuista. Heistä suurin osa on myös maahanmuuttajia. Tämä mahdollistaa sen, että naiset löytävät aina tulkkausavun sekä vertaistuen ympärillä olevista verkostoistaan.

Kaikilla haastatelluilla maahanmuuttajanaisilla oli käytössään erilaisia apukeinoja, joiden avulla he oppivat kieltä ja pärjäävät arjessa, silloin kun tarvitaan suomen kielen luku- ja kirjoitustaitoa. Viranomaisista arjen avun ja tuen antajina mainittiin esimerkiksi sosiaaliviranomaiset. Muista virallisista tahoista painotettiin maahanmuuttajaneuvonnan palveluita, joita ei kuitenkaan käytetty säännöllisesti. Suomen kielen opettajat koettiin yhdeksi tärkeimmäksi auttavaksi tahoksi. Haastatelluista naisista kaikki opiskelevat suomen kieltä joko kotoutumiskoulutuksessa tai kolmannen sektorin järjestämällä kursseilla, joten kaikilla on opettajan antama apu saatavilla. Kotoutumiskoulutuksessa opiskelevilla tämä apu on kuitenkin saatavilla jokaisena arkipäivänä. Säävälän (2009, 26) mukaan maahanmuuttajanaisten kotoutumista uuteen maahan auttaa yhteiskuntamme hyvinvointi ja tasa-arvojärjestelmä. Elämän järjestäminen uudessa kotimaassa helpottuu, kun suomalainen sosiaali-, perhe-, ja koulutuspolitiikka on tukemassa maahanmuuttajanaisten kotoutumista. Täten rakenteellinen kotoutuminen Suomeen on mahdollista, mutta sen lisäksi tarvitaan sosiaalisia suhteita, sekä hyväksyntää ja oman erilaisuuden arvostamista ympäristön ja yhteiskunnan tahoilta. (Säävälä 2009, 22, 26.)

Kaikki naiset näkivät suomen kielen tärkeänä välineenä tulevaisuutta ajatellen. He kokiivat kielitaidon hallitsemisen olennaiseksi asiaksi tullakseen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Säävälän (2009, 46) mukaan maahanmuuttajat oppivat selviytymään arjessa myös ilman kunnollista suomen kielen taitoa, jos kieliopinnot nähdään liian haasteellisina ja pitkinä. Kuitenkin suomen kielen oppiminen avaa mahdollisuuksia yhteiskuntaan mukaan pääsemiseen ja sosiaalisten suhteiden luomiselle (Alitolppa-Niitamo 2005, 46). Haastatelluista naisista kolme oli tullut Suomeen sekundaariluku- ja kirjoitustaidottomina. Heillä oli siis koulutusta jonkin verran omasta kotimaastaan. Tämä asettaa heidät erilaiseen asemaan primaariluku- ja kirjoitustaidottomiin verrattuna valmiuksissa oppia uutta kieltä. Jokainen nainen on kuitenkin täysin yksilöllinen tapaus ja suomen kielen suullinen taitotaso heillä on suurin piirtein samalla tasolla riippumatta siitä, ovatko he asuneet Suomessa 1,5 tai 14 vuotta.

Aktiivisuus, motivaatio ja eteenpäin meneminen korostuivat eri tavoin kaikissa haastatteluisissa. Vaikka naiset ovat riippuvaisia perheestään ja sosiaalisista verkostoistaan, ongelman esiintyessä he ovat myös itse valmiita selvittämään niitä. Naisilla on erilaisia unelmia muun muassa tulevaisuuden ammatilleen Suomessa. Saavuttaakseen unelmansa ja haaveensa, näkevät he kuitenkin kielen oppimisen ensisijaisena tavoitteena.

7 POHDINTA

Koska opinnäytetyömme aihe voidaan kokea arkaluontoiseksi ja henkilökohtaiseksi, anonymiteetista huolehtiminen jokaisen haastateltavan kohdalla on tärkeää. Oman luku- ja kirjoitustaidottomuuden myöntäminen toiselle henkilölle tai julkisesti saattaa olla todella häpeällistä ja nöyryyttävää suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa kyseistä taitoa odotetaan kaikilta. Pyrimme haastattelutilanteissa viestittämään luku- ja kirjoitustaidottomuuden luonnollisuutta ja ymmärrystämme sitä kohtaan. On haaste oppia käyttämään vierasta kieltä luku- ja kirjoitustaitoisena uudessa asuinmaassa, mutta moninkertaisesti vaikeampaa se on luku- ja kirjoitustaidottomalle henkilölle, joka esimerkiksi ei kykene opiskelemaan kieltä kirjallisesti tai tekemään muistiinpanoja oppimisen tukemiseksi.

7.1. Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikan näkökulmasta tieteellisen tutkimuksen tekevät luotettavaksi ja eettisesti hyväksyttäväksi kun tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön keskeisten lähtökohtien mukaisesti. Tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa on noudatettava rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Tutkimuksesta on raportoitava ja tutkimuksen tietoaineistot tallennetaan tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti. Viittaukset toisten tutkijoiden julkaisuihin on esitettävä asianmukaisella tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.)

Opinnäytetyössä käytettyjä tietoja ja siitä syntyneitä tuloksia on käytetty vain tätä opinnäytetyötä varten eikä niitä ole säilytetty tai annettu muualle. Me opinnäytetyön tekijöinä olemme ainoat, jotka ovat käsitelleet työhön liittyviä tietoja ja tuloksia. Kaikki aineisto on pidetty luottamuksellisesti vain opinnäytetyön tekijöiden hallussa ja niitä on käsitelty vain yksityisillä tietokoneilla. Litteroinnin jälkeen nauhoitteet on välittömästi poistettu nauhurista ja opinnäytetyön valmistuttua kaikki asiaankuuluvat paperit on tuhottu ja tiedostot poistettu. Nämä toimenpiteet kerrottiin haastateltaville ennen haastattelua. Kuulan (2006, 121) mukaan tutkittavia on aina informoitava tutkimusta koskevista tavoitteista, taustaorganisaatiosta (tässä opinnäytetyössä TAMK), tutkimukseen osal-

listumisen vapaaehtoisuudesta ja aineiston konkreettisesta toteutustavasta, sen käyttötarkoituksesta, käsittelystä ja säilyttämisestä sekä tutkimukseen osallistumiseen kuluva arvioidusta ajasta. Noudatimme näitä kohtia ja painotimme myös haastateltavien tunnistamattomuutta. Liitteessä 1 on esitetty haastateltavien antama suostumus, jossa on lyhyesti kerrottu myös opinnäytetyömme tavoitteista. Kirjallinen suostumus käytiin huolellisesti läpi jokaisen haastateltavan kanssa suullisesti ennen itse haastattelua, sillä haastateltavat eivät luonnollisesti kyenneet itse käymään suostumuslomaketta läpi. Kaikkien haastateltavien kohdalla varmistettiin, että he ymmärtävät sen sisällön. Kaikki haastateltavat eivät osanneet kirjoittaa nimeään, joten nämä henkilöt allekirjoittivat virallisen suostumuksensa esimerkiksi rastilla. Kuulan (2006, 119) mukaan kirjallinen informointi ja tutkittavien vapaaehtoinen suostumus tarvitaan aineistoa kerätessä suoraan tutkittavilta, kuten tämän tutkimuksen haastattelu on toteutettu. Halusimme kuitenkin laatia allekirjoitettavan suostumuksen, vaikka se ei olisikaan ollut välttämätöntä.

Itse haastattelupaikan valikoinnissa kysyimme kolmen haastateltavan mielipidettä ja toteutimme haastattelut kunkin valitsemassa paikassa. Näitä olivat sekä haastatellun oma koti että järjestön tilat. Toiset kolme haastattelimme oppilaitoksessa. Halusimme tehdä itse haastattelutilanteesta mahdollisimman rennon ja miellyttävän, pyrkien välttämään viranomaistapaamisen vaikutelmaa. Tulkin läsnäolo olisi saattanut vahvistaa mielikuvaa viranomaisten tapaamisesta ja mahdollisesti estää haastateltavia keskustelemaan täysin rehellisesti ja avoimesti. Kysymykset pyrittiin laatimaan siten, etteivät ne olisi johdattelevia ja että niihin voisi vastata usealla eri tavalla. Korostimme ennen haastattelua sekä sen aikana jokaisen henkilön kohdalla, että kysyä ja keskeyttää saa ja pitää missä vaiheessa tahansa mikäli haastattelukysymykset tuntuvat vaikeilta. Jos haastateltavista tuntui, etteivät he ymmärtäneet kaikkea sanottua, selitimme kyseisen asian tällöin uudestaan eri tavalla. Käytimme heidän kanssaan haastattelun sijasta sanaa keskustelu välttääksemme mielikuvan viranomaisista.

Opinnäytetyöhön lisähaastavuutta toivat kielelliset ongelmat. Haastattelukysymyksiä ei ollut mahdollista muotoilla aivan tarkoituksenmukaisesti, vaan niitä piti pelkistää, joka oli yllättävän hankalaa. Haastattelutilanteissa jo pelkistettyjen ilmaisujen lisäpelkistäminen osoittautui hyvin haasteelliseksi, mutta tarpeelliseksi. Halusimme ymmärryksen olevan molemminpuolista ja mutkatonta, joten mahdollisen yksinkertaisten synonyymien löytäminen ei ollut aina helppoa. Kysymysten ymmärrettävyys, eli se, että haastatel-

tava ymmärtää kysymykset kuten haastatteliija on ne tarkoittanut, on opinnäytetyön kannalta tärkeää, koska sen avulla tulokset ovat luotettavia. Tämän opinnäytetyön kohdalla emme voi tietenkään varmaksi sanoa, ovatko vastaukset haastattelukysymyksiin täysin luotettavia. Tuloksiin on voinut vaikuttaa kielen lisäksi muun muassa haastateltavien ja haastateltavien väliset eri kulttuurit, iät sekä haastateltavien kohteliaat ja opitut tavat, arkuus tai hienotunteisuus. Loimme haastateltaviin kuitenkin kiitettävät luottamussuhteet, koska luottamukseen perustuva kommunikaatio oli onnistunutta.

Tutkittavien anonymiys lisää tutkijan vapautta käsitellä arkojakin aiheita, eikä hänen näin ollen tarvitse pelätä aiheuttavansa haittaa tutkittaville. Lupaus anonymiteetista rohkaisee ihmisiä puhumaan rehellisesti ja helpottaa täten tutkimuksen kannalta oleellisten tietojen keräämistä. (Mäkinen 2006, 114.) Kuitenkin kulttuurit ovat erilaisia ja joissain kulttuureissa ei ole hyväksyttävää sanoa ääneen negatiivissävyytteisiä asioita, koska halutaan säilyttää kohteliaisuus ja ollaan täten jopa hiukan pidättyväisiä näiden asioiden suhteen. Haastattelun aikana yksi henkilö kieltäytyi vastaamasta erääseen kysymykseen kokonaan kysymyksen käsitellessä suomalaisia ihmisiä ja heidän avunantoaan häntä kohtaan. Pohdimme kieltäytymisen johtuvan kohteliaisuudesta, koska me haastattelijat itse olemme osa valtaväestöä. Mäkisen (2006, 103) mukaan tutkimukseen osallistuvien joukko ei milloinkaan ole täysin homogeeninen. Vaikka heillä olisi runsaasti yhteisiä piirteitä, heillä on myös paljon keskinäisiä eroavaisuuksia. Kulttuuriset erot, kuten arvot, asenteet ja tavat, uskonto, sukupuoli ja kieli vaikuttavat tutkimusprosessiin. Tutkijoiden onkin tärkeä huomata tutkittavien erilaiset taustat jo suunnitteluvaiheessa, jotta he saisivat totuudenmukaista aineistoa. (Mäkinen 2006, 103.) Pyrimme ottamaan nämä seikat huomioon työssämme alusta asti mahdollisimman tarkasti ja saimme todeta haastattelujen jälkeen huomattavat eroavaisuudet yksilöiden välillä, vaikka he tulisivatkin samojen kulttuurien ääreltä.

Tutkittavien ja tutkijoiden ollessa eri kulttuureista on otettava huomioon tiettyjä seikkoja. Mäkisen (2006, 108) mukaan ajattelutavassa ja kielenkäytössä voi olla eroavaisuuksia, etenkin jos kouluttautumiserot heidän välillään ovat suuret. Pyrimmekin käyttämään haastattelun aikana mahdollisen ymmärrettävää selkokieltä. Mikäli haastateltava käytti jotain omaa sanaa, myös me otimme haastattelussa sen käyttöön hänen kanssaan. Mäkinen (2006, 108) huomauttaa, että tutkittava saattaa joskus tuntea tutkimustilanteen epämiellyttäväksi, mikä voi johtaa hänen todellisten näkemyksiensä piilotteluun. Täten

pyrimme säilyttämään haastattelun kokonaisuudessaan mahdollisimman epävirallisena ja tasa-arvoisena tapahtumana ilman minkäänlaista uhan tunnetta. Missään tutkimuksen vaiheessa ei tulisi antaa vaikutelmaa, että tutkittavien kulttuuri olisi millään lailla pienemmässä arvossa kuin tutkijoiden kulttuuri (Mäkinen 2006, 108–109). Omasta näkökulmastamme onnistuimme tässä hyvin ja autenttinen kiinnostus haastateltavien kulttuureita kohtaan varmasti vaikutti siihen, ettei etnosentrisyyttä ilmennyt.

Kvalitatiivisissa aineistoissa erisnimet muutetaan useimmiten peitenimiksi eli pseudonyymeiksi. Jo litterointivaiheessa tehdyt muutokset pitävät prosessin hallinnassa ja samat peitenimet tulisi säilyttää sekä aineistossa että julkaisuotteissa. Peitenimien valinnan kanssa tulisi olla huolellinen, sillä keksitty nimi voi todellisuudessa olla jonkun muun samaan tutkimukseen kuuluvan tutkittavan oikea nimi tai liian samankaltainen jonkun toisen tutkimuskohteen edustajan nimen kanssa. (Kuula 2006, 215–216.) Emme halunneet käyttää peitenimiä juuri Kuulan (2006) edellä mainitsemien syiden vuoksi, ja lisäksi haastateltavien nimet eivät ole suomalaisia, joten korvasimme erisnimet niin sanotuilla koodinimillä. Käytimme kirjainta ja numeroa peräkkäin eli lyhyttä merkkijonoa ja näitä samoja koodinimiä käytimme heti litterointivaiheesta saakka.

7.2. Ajatuksia opinnäytetyön tuloksista

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) oikeuttaa maahanmuuttajat kolmivuotiseen kotoutumisaikaan. Luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajien kohdalla kolme vuotta on aivan liian lyhyt aika, jotta he aikuisopiskelijoina oppisivat lukemaan ja kirjoittamaan, sekä hallitsemaan suomen kielen pystyäkseen toimimaan yhteiskunnassa ja olemaan osana sitä. Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että haastateltujen maahanmuuttajanaisten suomen kielen taito on samalla tasolla riippumatta siitä, ovatko he edelleen kotoutujia vai jo vuosia sitten kotoutumisajan ohittaneita. Kotoutumisajan tultua umpeen naiset ovat jääneet kotiin pitämään huolta perheestä ja lapsista, joten heidän suomen kielen taitonsa ei ole kehittynyt eteenpäin. Kotoutuminen ei pääty virallisen kotoutumisajan loppuessa, vaan se on prosessi, joka kestää vuosia. Opinnäytetyön tekijöinä pohdimme, miten tärkeää olisi kiinnittää huomiota myös kotoutumisajan jälkeiseen aikaan, koska kotoutumisajan päätyttyä tämän kohderyhmän edustajat jäävät helposti palveluiden ulkopuolelle.

Luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten työllistyminen Suomessa on kaikkea muuta kuin helppoa. He voivat kuulua vähemmistöön eri kielen, kulttuurin, ulkonäön, pukeutumisen ja uskonnon vuoksi. Näiden seikkojen ohella naisen ollessa lisäksi luku- ja kirjoitustaidoton, kotiin jäänyt ja kouluttautumaton, mahdollisuudet työllistyä kutistuvat entisestään. Jos suomen kieltä on opittu kurssilla, se saattaa unohtua jos sitä ei käytä. Työmarkkinoilla suomen kielen osaaminen on lähes kaikissa työtehtävissä vaadittu taito. Haastatteluissa ilmeni tilanteita, joissa naisten olisi ollut mahdollisuus osallistua opiskelukursseille tai työharjoitteluun, mutta eivät saaneet lastenhoitoapua kurssien ajaksi. Tämä vaikuttaisi olevan haastateltavien keskuudessa yleinen ristiriita, joka pakottaa naiset jäämään kotiin. Kotiin jäämisestä seuraa se, että suomen kielen oppiminen ei edisty, sillä lähes kaikkien perheiden yhteinen kieli on joku muu kuin suomi. Poikkeus on tämän opinnäytetyön haastateltavista kuitenkin yksi nainen, joka käyttää kotona suomea suomalaisen aviomiehensä kanssa. Kotiin jäänyt, muista riippuvainen, heikosti suomea puhuva maahanmuuttajanaisten, joka on vielä luku- ja kirjoitustaidoton, on todennäköisesti suuressa vaarassa syrjäytyä muusta yhteiskunnasta.

Alitolppa-Niitamo (2005, 49) korostaa kunnan sosiaalitoimen asemaa maahanmuuttajaperheiden tukemisessa. Jotta perheet pystyvät integroitumaan yhteiskuntaan kokonaisvaltaisesti, täytyy heidän yksilölliset kokemukset huomioida. Maahanmuuton seurauksena koetut haasteet, perheprosessit, elämänhallinta sekä yhteiskunnasta tiedottaminen täytyy ottaa yksilöllisesti huomioon. (Alitolppa-Niitamo 2005, 49.) Tässä tärkeässä asemassa on palveluohjaus yksilöllisesti kohdistettujen palveluiden äärelle. Luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten kotoutumisen edistämiseksi kotoutumisaikojen umpeuduttua tärkeässä asemassa toimivat kolmannen sektorin tarjoamat palvelut. Tärkeää on pystyä ehkäisemään tämän ryhmän kotiin jäämistä ja syrjäytymistä yhteiskunnasta.

Sanana ja käsitteenä maahanmuuttaja on suomalaisessa yhteiskunnassa ja mediassa harmillisen usein negatiivissävytteinen. Harvoin maahanmuuttajista kirjoitetaan positiivisia uutisia tai heihin suhtaudutaan muuten kuin niin sanotusti taloudellisesta näkökulmasta. Valitettavan yleinen käsitys on se, että maahanmuuttajat ovat vain objekteja, joille annetaan enemmän rahaa ja tukia kuin valtaväestölle. Nämä suomalaiset unohtavat, että monet maahanmuuttajat ovat joutuneet pakenemaan kotimaastaan syistä, joita

suomalaiset voivat vain kuvitella. Kullakin maahanmuuttajalla on yksilöllinen tausta, kulttuuri ja maailmankatsomus. Erilaiset kulttuurit ovat rikkaus, jotka maahanmuuttajien olisi hyvä säilyttää, vaikka suomalaista kulttuuria omaksuisivatkin. Etenkin maahanmuuttajien lapset ovat usein aikuisia valmiimpia sulauttamaan kumpakin kulttuuria elämäänsä, koska he oppivat suomalaisista tavoista ja ihmisistä esimerkiksi koulun ja suomalaisten kavereiden kautta. Kun maahanmuuttajat sopeutuvat suomalaiseen yhteiskuntaan ja ovat kohtaamisissa valtaväestön kanssa, se aiheuttaa parhaimmillaan avointa vuorovaikutusta ja avarakatseisuuden lisääntymistä puolin ja toisin.

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) korostaa kotoutumista maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välisenä vuorovaikutuksen kehityksenä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kotoutumisen tulisi tapahtua kaksisuuntaisesti, niin että yhteiskunta olisi yhdenvertainen ja syrjimätön. Kontaktit valtaväestöön ja positiivinen suhtautuminen maahanmuuttajiin toimivat tässä olennaisessa asemassa. Luonnollisia ympäristöjä ja tilaisuuksia näille kohtaamisille tarjoavat erilaiset harrastustoimintamahdollisuudet. Myös Alitolppa-Niitamo (2005, 41–42) painottaa erilaisten harrastusmahdollisuuksien, asukaspuistojen ja avoimien päiväkotien merkitystä kohtaamisille asuinalueen ihmisten kanssa niille maahanmuuttajaäideille, jotka ovat kotona.

Tulevina sosiaalialan ammattilaisina syrjäytymisen ehkäiseminen, osallisuuden lisääminen sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen yhteiskunnassa tulevat toimimaan avainasemassa huolimatta siitä millaisessa työssä tulevaisuudessa toimimme. Maahanmuuttajien parissa työskenteleville sosionomeille (AMK) tämä opinnäytetyö tuo pohdittavaa siitä, miten maahanmuuttajille tarjottavia palveluita tulisi muokata ja minkälaisia erityispalveluita luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset tarvitsisivat. Kohderyhmämme osallisuutta pystyttäisiin lisäämään perustamalla lisää kohtauspaikkoja maahanmuuttajanaisille, myös sellaisia, jonne valtaväestön edustajien olisi luonnollista tulla. Kotiin jääneistä naisista suuri osa on kotoisin kulttuureista, joissa naiset ja miehet eivät ole yhtä avoimesti tekemisissä keskenään kuin Suomessa. Tampereella hyvänä esimerkkinä naisten kohtauspaikasta toimii Naistari, mutta liikkuminen ja pitkä välimatka toiselta puolelta kaupunkia Hervantaan voi monelle maahanmuuttajaäidille toimia esteenä osallistumiselle. Täten tällaisia paikkoja tulisi olla enemmän. Tärkeää on myös, että lapset voidaan ottaa mukaan ja että lastenhoito järjestyy aina tarvittaessa.

7.3. Lopuksi

Opinnäytetyön tekemisestä opimme, kuinka tärkeää on suunnitella kaikki vaiheet huolellisesti ja miettiä varasuunnitelmia. Tehtävien jako ja niiden yhdessä tarkastaminen osoittautui juuri meille toimivaksi työtavaksi. Opimme lisää siitä, millaista on olla luku- ja kirjoitustaidoton maahanmuuttajanainen maassa, jossa niin monet asiat ovat täysin erilaisia kuin kotimaassa. Nykyteknologian tuomat ja tietoyhteiskunnan asettamat odotukset ovat todellisuudessa suurempia kuin lukutaitoisina olimme ajatelleetkaan, sillä tieto kulkee suurimmaksi osaksi virtuaalisesti. Täten luku- ja kirjoitustaitoisena asiaa ei tule niinkään ajatelleeksi, koska kyseistä taitoa pidetään etenkin Suomessa melko itsensänselvyytenä. Saimme oppia, että luku- ja kirjoitustaito ei kuitenkaan ole itsestään selvä asia ja että on hyvin pitkälle omasta itsestä kiinni kuinka asian kanssa pärjää jokapäiväisessä elämässä ja millaiseksi oman elämänsä luo.

Tietous kulttuurien erilaisuudesta ja monikulttuurisuudesta yhteiskunnassamme on tärkeää sosionomin (AMK) ammatissa, työskentelemme sitten minkä asiakasryhmän kanssa tahansa. Kun ymmärrämme, että on erilaisia tapoja ajatella ja toimia, ymmärrämme paremmin myös omaa kulttuuriamme. Ei ole olemassa vain yhtä isoa joukkoa nimeltä ”maahanmuuttajat”. Opinnäytetyömme tuo esiin yhden ryhmän maahanmuuttajien heterogeenisessä joukossa, mikä toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten jokainen maahanmuuttaja on oma yksilönsä ja miten jokaisella on erilainen historia ja lähtökohdat elämälle Suomessa.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, A. 2005. Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 37–52.

Central Intelligence Agency. The World Factbook. Luettu 26.9.2013.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2103.html>

Ekholm, E., Magennis, S. & Salmelin, L. 2005. Shaping our future: A practical guide to the selection, reception and integration of resettled refugees. Helsinki: Ministry of Labour, Finland.

Franker, Q. 2004. Att utveckla litteracitet i vuxen ålder –alfabetisering i en tvåspråkig context. Luettu 23.9.2013.
<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:385930/FULLTEXT01.pdf>

Hellman, S. 2013. Naiset ilman maata. Viisitoista kertomusta. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Hiltunen, S. 2012. Monikulttuurisuus Euroopan rajamailla. Teoksessa Hiltunen, S., Havi, M., Lätti, M. & Westman A. (toim.) Maahanmuuttajan matka suomalaiseen yhteiskuntaan. Joensuu: Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, 8–19.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 4.painos. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Ihmisoikeudet.net. 2013. Käsitteitä. Luettu 3.9.2013.
<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=pakolaisuuteen-liittyvia-kasitteita>

Joronen, T. 2007. Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset: Haaste suomalaiselle sukupuolijärjestelmälle. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset: kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 285–311.

Jäkkö, O. 2013. Tampereen aikuiskoulutuskeskuksen koulutuspäällikkö, kotoutumis- ja monikulttuurisuuskoulutusala. 2013. Tietoa luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajien koulutuksesta. Sähköpostiviesti. osmo.jakko@takk.fi. Luettu 5.9.2013.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.

Latomaa, S., Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. 2013. Kielikysymykset muutto-
liikkeessä. Teoksessa Martikainen, S., Saukkonen P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat:
kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 163–
183.

Linnakylä, P. 2008. Lukutaidolla tulevaisuuteen. Kansalliskirjaston tiedotuslehti.
4/2008, 14–19.

Luetaan yhdessä. Luetaan yhdessä -verkosto. Luettu 5.9.2013.
<http://www.luetaanyhdessa.fi/>

Lundgren, B. 2005. Skolan i livet – livet i skolan. Några illitterata invandrarkvinnor lär
sig tala, läsa och skriva på svenska som andraspråk. Uumajan yliopisto. Ruotsin kielen
ja yhteiskuntatieteiden laitos. Väitöskirja.

Makkonen, T. & Koskeniemi, E. 2013. Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman
oikeudellinen sääntely. Teoksessa Martikainen, S., Saukkonen P. & Säävälä, M. (toim.)
Muuttajat: kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudea-
mus Oy, 55–80.

Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja
Suomi. Teoksessa Martikainen, S., Saukkonen P. & Säävälä, M. (toim.) Muuttajat: kan-
sainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 23–54.

Martikainen, T. & Tiilikainen, M. 2007. Maahanmuuttajanaiset: käsitteet, tutkimus ja
haasteet. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim.) Maahanmuuttajanaiset:
kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 15–37.

Mikkonen, A. 2005. Työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat maahanmuuttajat: ko-
touttamistoiminnasta. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.)
Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja amma-
tillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto, 53–71.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Mäkisalo-Ropponen, M. 2012. Tavoitteena kotoutuminen – Valtion kotouttamisohjel-
man 2012-2015 painopistealueita. Teoksessa Hiltunen, S., Havi, M., Lätti, M. & West-
man A. (toim.) Maahanmuuttajan matka suomalaiseen yhteiskuntaan. Joensuu: Pohjois-
Karjalan ammattikorkeakoulu, 20–29.

Naistari. Mikä Naistari on? 2013. Luettu 23.1.13.
<http://www.naistari.fi/mika-naistari-on/>

Pakolaisneuvonta ry. 2013a. Käsitteitä. Luettu 3.9.2013.
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106

Pakolaisneuvonta ry. 2013b. Perheenyhdistäminen. Luettu 4.9.2013.
<http://www.pakolaisneuvonta.fi/?lid=137&lang=suo>

Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I. 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Pihlaja L., Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen, E-M. & Virtanen, A. 2010. Osallisen Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Luettu 22.1.2013.
<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/ajankohtaista/osallisenasuomessa/osallisenasuomessa.pdf>

Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammi.

Saukkonen, P. 2013. Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen YK-liitto. Kansainvälinen lukutaitopäivä. Luettu 23.7.2013.
<http://www.ykliitto.fi/node/1682>

Säävälä, M. 2009. Naisia kotoutumassa Eurooppaan. Vertailevan Femage -hankkeen loppuraportti. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto.

Tammelin-Laine, T. 2011. Aikuisten luku- ja kirjoitustaidottomuus Suomessa. Luettu 23.1.2013.
<http://www.kieliverkosto.fi/article/aikuisten-luku-ja-kirjoitustaidottomuus-suomessa/>

Tapanainen, M. Lukemisen taito. Maailman kuvalehti 9/2011. Luettu 23.7.2013.
<http://www.maailmankuvalehti.fi/artikkelit/10066>

Tilastokeskus. 2011. Perustietoa Suomen maahanmuuttajista. Luettu 22.1.2013.
<http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=perustietoa%20maahanmuuttajista&source=web&cd=7&ved=0CGcQFjAG&url=http%3A%2F%2Ficount.fi%2Fdownload%2FPerustietoa%2520Suomen%2520maahanmuuttajista.pdf&ei=9yUGUeHLH-iC4ASyooGQAg&usg=AFQjCNFUZcTkFKIWuOQS5-s-ZBzowdIiIQ&bvm=bv.41524429,d.bGE&cad=rja>

Tilastokeskus. 2002. Viidennes aikuisväestöstä lukutaidottomia. Luettu 22.1.2013.
http://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_04_02_lukutaito.html

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Luettu 12.9.2013.
<http://www.tenk.fi/fi/ohjeet-ja-julkaisut>

Työpiste. 2009. Toisen polven maahanmuuttajat kohta työikäisiä. Työterveyslaitos. Julkaistu 17.3.2009. Luettu 17.7.2013.
<http://tyopiste.ttl.fi/Uutiset/Sivut/Toisenpolvenmaahanmuuttajatkohtatyoykaisy.aspx>

United Nations Human Rights. 1948. Universal Declaration of Human Rights. Luettu 28.1.2013.

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta 4/2008. Eduskunta. Luettu 31.1.2013.

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=VNS+4/2008&base=ermuut&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WORD>

Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta 5/2002. Eduskunta. Luettu 31.1.2013.

<http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/vn/selonteot-mietinnot/2002/kotouttamislain-toimeenpano/131909.pdf>

Vihreät. 2010. Maahanmuuton haasteet ratkaistaan arjessa – maahanmuuttopoliittinen linjapaperi. Luettu 6.8.2013.

<http://www.vihreat.fi/node/6207>

Väestöliitto. Maahanmuuton perusteet. Luettu 4.9.2013.

http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuton-perusteet/

LIITTEET

Liite 1. Tutkimushenkilön antama suostumus

Sosiaaliala Pyynikintie A2, 33200 Tampere

TUTKIMUSHENKILÖN ANTAMA SUOSTUMUS

Teemme sosionomin (AMK) tutkintoon opinnäytetyötä liittyen luku- ja kirjoitustaidottomien maahanmuuttajanaisten arjessa selviytymiseen Suomessa.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää teemahaastattelun avulla millaisia haasteita luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajanaiset kohtaavat ja kuinka he niistä selviytyvät jokapäiväisessä elämässään. Tutkimme myös kulttuurien välisiä eroavaisuuksia luku- ja kirjoitustaidon osalta sekä mahdollisia kotoutumiseen tarvittavia tukitoimia haastateltavan omasta näkökulmasta.

Opinnäytetyössä noudatamme ehdotonta luottamuksellisuutta. Keskusteluissa esiin tulevat asiat käsittelemme siten, että osallistujien henkilöllisyyttä ei voi tunnistaa valmiista tuotoksesta. Nauhoitamme keskustelut, joiden pohjalta kokoamme aineiston opinnäytetyötä varten. Tallennetut keskustelut käydään läpi vain haastattelijoiden toimesta, jonka jälkeen tallenteet tuhoataan.

Kiitos yhteistyöstä!

Riikka Vedenpää ja Sanna Vierikko

Tampereen ammattikorkeakoulu sosiaalialan koulutusohjelma

Tampereen ammattikorkeakoulusta opinnäytetyön ohjaajana toimii lehtori Tuija Salo

Osallistun haastatteluun edellä mainituin ehdoin.

Tampereella ___/___ 2013

Haastateltavan henkilön nimi

Nimen selvennys

Teemahaastattelurunko

Taustatiedot (ikä, lähtömaa, Suomessa asumisaika)

Kulttuurierot, oma kulttuuri vs. suomalainen kulttuuri

- suomalaisen/oman kulttuurin arvojen eroavaisuudet (liittyen luku- ja kirjoitustaitoon)
- ristiriidat Suomessa

Haasteet

- haasteelliset tilanteet
- (ongelmallisimmat/ haasteellisimmat tilanteet)
- mitä tilanteissa tapahtuu?
- mitä sen jälkeen teet?
- kuka tai mikä tekee asian vaikeaksi?
- jokapäiväiset haasteet ja harvemmin esiintyvät
- esimerkkitalanne (ongelmallisin tilanne esim.)

Selviytymiskeinot

- kuka/ mikä auttaa
- miten toimia ongelmatilanteissa
- kuinka selviytyä
- avunsaanti: itse vai joku muu? Kuinka usein?
- --> esimerkkitapaus?
- Onko tilanteet usein samanlaisia? Miten samanlaisia? Miksi ei? Onko eroja, millaisia?
- esimerkkitalanne, jossa luku- ja kirjoitustaidottoman on helppo selviytyä
- esimerkkitalanne, jossa saa apua, jonka jälkeen ongelmaa ei enää ole

Tulevaisuus

- toiveet, haaveet, työ